

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

2014

Bc. Michaela Dicková

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Judaismus - tradice a zvyky – životní běh

Bc. Michaela Dicková

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

Judaismus – tradice a zvyky – životní běh

Bc. Michaela Dicková

Vedoucí práce:

Mgr. et Bc. Dagmar DEMJANČUKOVÁ CSc.

Katedra filosofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literatury.

Plzeň, duben 2014

.....

Poděkování

Na tomto místě bych velmi ráda vyslovila poděkování vedoucí mé diplomové práce Mgr. et Bc. Dagmar Demjančukové CSc. za její odborné vedení; za náměty, rady a připomínky, jež mi pomohly při zpracování mnou zvoleného tématu.

OBSAH

1. ÚVOD	1
2. STRUČNÉ DĚJINY	4
3. KDO JE ŽID?	12
3.1 Náboženská praxe Židů	12
3.1.1 Pilíře židovské víry.....	12
3.1.2 Synagoga	18
3.1.3 Židovská bohoslužba.....	23
3.2 Ger - konverze	25
3.3 Domov a rodina	28
4. BĚH ŽIVOTA V POJETÍ ORTODOXIE	31
4.1 Narození	32
4.2 Brit mila - obřízka	35
4.3 Pidjon ha-ben - vykoupení	38
4.4 Školní věk	40
4.5 Náboženská dospělost	43
4.5.1 Bar micva.....	44
4.5.2 Bat micva	45
4.6 Manželství	46
4.6.1 Zasnoubení.....	46
4.6.2 Přípravy na svatební den.....	49
4.6.3 Svatební den	51
4.6.4 Jibum - Levirátní sňatek	54
4.6.5 Rozvod	56
4.7 Úmrtí	58
4.7.1 Pohřeb	60
4.7.2 Období smutku	62
5. ZÁVĚR	64
6. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	68
6.1 Literatura	68
6.2 Sborníky, časopisy a novinové články.....	72
7. RESUMÉ	73
8. PŘÍLOHY	73
1. Židovský rok	75
2. Rozdělení židovských svátků.....	76
3. Synagoga v Plzni	77
4. Chupa - svatební baldachýn.....	78
5. Ketuba – svatební smlouva	79
6. Židovský svatební prsten	80
7. Židovský hřbitov Praha.....	81

1. ÚVOD

Téma, které jsem si zvolila pro svoji diplomovou práci, je Judaismus – tradice a zvyky – životní běh. Cílem práce je podat ucelený pohled na tradice a zvyky, které doprovázejí ortodoxní Židy po celý život. Judaismus se nám představuje ve dvou formách. Představuje se nám jako kultura, která sjednocuje židovský národ a jako náboženství, které ho sdružuje. Otázka židovských tradic a zvyků představuje jednu z nejzajímavějších oblastí judaistiky, neboť tato problematika zasahuje i do mnoha dalších oborů, jako jsou historie, sociologie, pedagogika, právo, politologie či dějiny umění. Pro samotné Židy je dodržování tradic a zvyků nedílnou součástí jejich života. Židovská víra a její praktikování vychází z hebrejských biblických knih, tedy z Tóry a Talmudu. Zvyky a tradice se projevují nejen při bohoslužbách, kde se například v synagogách ženy a muži modlí odděleně, ale především každodenně zasahují do osobního života každého Žida či Židovky, kteří jsou s těmito pravidly svázáni od narození. Je jim podřízen každodenní život, jsou pevně dána a jedná se o 613 přikázání.

Pochopit toto jedinečné náboženství nelze bez zasazení do dějinného kontextu. Dějiny židovského národa jsou dějinami dlouhými a fascinujícími a podle Bible jsou dějinami vyvoleného národa, jemuž se dostalo poslání od Boha. Samo židovství přitom vychází z víry, že Bůh se nám dal poznat právě jen prostřednictvím dějin.

V první části práce budou stručně představeny samotné dějiny židovského národa. Právě díky dějinám je možné pochopit samotnou podstatu judaismu, tedy přísné dodržování tradic, zvyků a zákonů vycházejících z Tóry a Talmudu. Pro svou výlučnost a odlišné náboženské obřady se Židé stávali terčem pogromů a neustálého pronásledování. Příznačnými termíny ve spojení s Židy je diaspora, antisemitismus či holocaust, během kterého bylo vyvražděno přes 6 mil. Židů. Za téměř čtyři tisíciletí si Židé vytvořili odlišnou a zcela specifickou identitu, kterou si

ve svých nejtěžších dobách nejen udrželi, ale také prohloubili. V současnosti je judaismus jedním z největších světových náboženství, přičemž jedním z nejvýznamnějších center je židovský stát Izrael.

Druhá kapitola s názvem: Kdo je Žid?, bude zaměřena na náboženskou praxi. Šíření judaismu bylo velmi obtížnou záležitostí, protože judaismus zahrnuje šíření svého náboženství misiemi. Účelem judaismu není někoho obracet na víru, ale příkladným životem a modlitbami uctívat jediného Boha. Dále se v této části práce budu zabývat za jakých podmínek je možné stát se plnohodnotným Židem. Rozlišujícím znakem židovské identity je akt narození. Děti, které se narodí židovské matce, jsou a budou Židé bez ohledu na vyznání či náboženskou praxi, kterou mohou v dospělosti přijmout. Další možností, jak se stát příslušníkem židovské obce, je konverze. Jedná se o způsob velmi zdoluhavý a přijat může být pouze ten, který jedná z nehlubšího přesvědčení. Kapitola bude rovněž věnována domovu a rodině. Rituální židovský život je právě na ně silně zaměřen, dá se říci, že židovská rodina je jádrem judaismu, ve kterém se odehrává většina náboženských úkonů. Domov je také prostorem pro uplatnění judaistické praxe, zejména k realizaci příkazů a závazků týkající se nejen oblasti stravování, ale i například zachování manželské čistoty. Úloha domova je klíčová také v otázkách výchovy a vzdělání potomků.

Ve třetí kapitole bude podán ucelený pohled na životní běh v pojetí ortodoxních Židů. Tato část práce bude věnována nejdůležitějším mezníkům a událostem, které doprovází Žida na jeho životní cestě. Tato cesta je započata nejdůležitější událostí. Touto událostí je narození dítěte. Nejen, že jde o poslání samotného manželství, ale především o naplnění biblického příkazu - pokračování rodu. Následně se budu věnovat tradicím a zvykům, které doprovázejí židovského chlapce či dívku při jejich dospívání, nebo v dospělosti. Kapitola bude zakončena poslední životní etapou – smrtí. Podle židovských tradic a zákonů vycházejících z Bible,

člověk, který ctil Boha, dodržoval ustanovení Tóry a obecné hodnoty se tak dostal k cíli své životní pouti a prožil tak smysluplný a naplněný život.

Pro zpracování diplomové práce bude použito kromě pramenu, také dostupných a relevantních odborných zdrojů, zabývajících se problematikou judaismu a židovských tradic a zvyků. V první řadě je třeba jmenovat *Bibli – Starý zákon*, následně pak dílo českých hebraistů a judaistů Bedřicha Noska a Pavly Damohorské *Židovské tradice a zvyky*, ve kterém tito autoři podali ucelený pohled na židovské tradice. Dále bych jmenovala dílo rakouského judaisty Güntera Stembergera *Jüdische Religion*, dílo židovského autora Paula Spiegelera, *Kdo jsou Židé*, dílo autora Andrého Chouraqui *Dějiny judaismu*, či dílo *Židovské dějiny, kultura a náboženství* od autorů Vladimíra Sadka, Jiřiny Šedinové a Anity Frankové. Při zpracování práce bude použita metoda interpretace, historicko-analytická metoda a komparace.

2. STRUČNÉ DĚJINY

V lidských dějinách se setkáváme s různými formami náboženského smýšlení. Náboženství odpovídá na lidskou potřebu nebo plní sociální roli, která je v podstatě trvalá. Původní archaické formy náboženství jako například animismus nebo polyteismus, byly postupně nahrazovány novou formou religiozity, pro kterou jsou charakteristická monoteistická náboženství.¹ Pro tato náboženství se stal Bůh nejvyšším pojmem, byť v odlišných formách, ale také lidskou realitou, která stojí za hranicí všech slov.²

Judaismus je první monoteistické náboženství, jehož Bůh existuje mimo tento svět a přes to do něj neustále zasahuje.³ Je absolutně spravedlivý, přísný a trestající. Člověk je s ním ve spojení prostřednictvím modlitby a meditace a povinností každého věřícího je ho uctívat.⁴ Tento systém se opírá o posvátný text, z něhož čerpají i další dva velké monoteistické systémy, křesťanství a islám. Základ společné tradice judaismu tvoří hebrejská bible neboli Tanach⁵ – Tóra, Proroci a Spisy.⁶ „Slovo judaismus pochází z hebrejského kořene, který znamená vzdát díky Bohu a slouží jak k označení země Judeje, tak i jejích obyvatel, potomků Judy, tedy Židů.“⁷ Judaismus je zároveň charakterizován smlouvou Boha ze Sinaje s národem Izraele a Svatou zemí.⁸

Za praotce Židů je považován Abraham, který pravděpodobně žil mezi lety 1900 – 1700 př. n. l. Poprvé promluvil Bůh právě k Abrahamovi a

¹ NEŠPOR, Zdeněk, R., LUŽNÝ, Dušan. *Sociologie náboženství*, s. 17-19.

² FROMM, Erich. *Budete jako bohové: radikální interpretace Starého zákona a jeho tradice*, s. 169.

³ PAVLINCOVÁ, Helena. *Slovník: judaismus, křesťanství, islám*, s. 11.

⁴ JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*, s.42-43.

⁵ Tanach je zkratkové slovo, kterým se v židovství označují posvátné spisy. Vznikl z počátečních písmen názvů jednotlivých sbírek těchto spisů (t-n-k): Tóra (Zákon, Učení), označovaná podle počtu knih, které obsahuje, někdy jako Chumaš („Pětice“); v křesťanství jsou tyto spisy označovány jako Pentateuch (pětikniží); Nevi'im (Proroci); Ktuvim (Spisy).

⁶ PAVLINCOVÁ, Helena. *Slovník: judaismus, křesťanství, islám*, s. 11.

⁷ CHOURAQUI, André. *Dějiny judaismu*, s. 5.

⁸ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*, s. 54.

sdělil mu, že pokud opustí svůj zajištěný, komfortní život, učiní jej zakladatelem velikého národa.⁹ Kniha Genesis vypráví, jak se Abrahamovi zjevil Bůh a řekl mu: „*Opusť svou zemi, své příbuzné a dům svého otce a jdi do země, kterou ti označím. Udělám z tebe velký národ, požehnám ti, oslavím tvé jméno; bud' požehnáním: Požehnám těm, kdo ti budou žehnat, zavrhnou ty, kdo ti budou zlořečit. Tebou si budou žehnat všechny rody země.*“ (Gn 12,1-12,3) Setkání s Bohem na něj hluboce zapůsobilo, že i přes počáteční pochybnosti jeho návrh a společnou úmluvu přijal. Uposlechl Božího hlasu a se svoji ženou a skupinkou souvěrců, se vydal na cestu do země zaslíbené Kanaánu.¹⁰

Počátek židovských dějin se vztahuje k území starověkého Izraele, které se nacházelo na průsečíku starověkých kultur především: egyptské, mezopotamské anebo foinické. Toto území bylo osídleno semitskými Kananejci kolem roku 2000 př. n. l. a až do příchodu Izraelitů bylo toto etnikum nejpočetnějším obyvatelstvem starověkého Izraele.¹¹ Území Kanaánu bylo rozčleněno na řadu menších městských států, které byly vesměs pod egyptským vlivem.

Kolem roku 1250 př. n. l. pronikly do Kanaánu izraelské kmeny. Jejich osudy před obsazením Kanaánu jsou popsány v biblických textech Pěti knih Mojžíšových neboli Tóře. Podle příběhu knihy Genesis se část Izraelitů usadila v Egyptě, kde se však postupem času dostala do otrockého postavení, ze kterého byli Židé vyvedeni až Mojžíšem. Po čtyřicetiletém putování pouští jím byli přivedeni do Kanaánu – země zaslíbené. Mojžíšovi se na hoře Sinaj zjevil Bůh. Ten jeho prostřednictvím seslal Izraelitům Zákon a s Mojžíšem uzavřel smlouvu, podle níž se Izraelité stali jeho lidem a on jejich jediným Bohem.¹² Kniha Exodus

⁹ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*, s. 54.

¹⁰ Tamtéž, s. 54.

¹¹ Na území žili i jiné etnické skupiny, např. Filištíni, kteří do oblasti přesídlili z egejsko-řecké oblasti.

¹² SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, FRANKOVÁ, Anita. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*, s. 3-5.

popisuje Mojžíšovo posláni takto: „*Jahve řekl: «Dobře jsem viděl bídu svého lidu, který je v Egyptě. Slyšel jsem, jak křičí pod svými utlačovateli; ano, vím o jeho úzkostech. Sestoupil jsem, abych jej osvobodil z rukou Egyptanů a vyvedl jej z této země do bohaté a širé země, do země oplývající mlékem a medem, do příbytků Kanaánců, Chetitů, Amoritů, Perizitů, Chivitů a Jebusanů. Nyní křik Izraelců dolehl až ke mně, a já jsem viděl, jak je Egyptané utlačují.»*“ (Ex 3,7-3,9)

Izraelité, které spojovalo pouto – víra v jediného biblického Boha, postupně získávali nad kananejskými městskými státy převahu a stali se dominantním etnikem země, kterou nazvali Izraelem. Vliv sousedních státních útvarů a válečné konflikty přispěly ke vzniku království. Mezi nejvýznamnější postavy židovských dějin bezesporu patřil král David (1000 - 960 př. n. l.), který byl považován za sjednotitele severních a jižních znesvářených židovských kmenů do jednoho království, jehož hlavním městem se stal Jeruzalém. Za jeho vlády se podařilo vytvořit silné království. Po Davidově smrti se ujal moci král Šalamoun (960 - 922 př. n. l.) – podle Bible jeden z největších králů židovského království, který nechal postavit první Jeruzalémský chrám, zároveň je považován za mudrce a tvůrce mudroslovné literatury. Z tohoto důvodu mu byli také připisovány biblické knihy Přísloví, Kazatel a Píseň písní.¹³ První Chrám stál na jeruzalémském pahorku téměř 400 let. Roku 586 př. n. l. byl vypálen vojskem babylonského krále Nebukadnezara II. při dobytí Jeruzaléma, po kterém následovalo babylonské zajetí. Dále, jak uvádí Ivan Odilo Štampach v *Přehledu religionistiky*: „*Následuje období, rozdělených království, jižní Judeje a severního Izraele, ukončené babylonským zajetím, návratem z něj a obnova Chrámu.*“¹⁴

¹³ SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, FRANKOVÁ, Anita. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*, s. 97.

¹⁴ ŠTAMPACH, Odilo, Ivan. *Přehled religionistiky*, s. 97.

Druhý Chrám byl zbudován navrátilci z babylonského zajetí, vedenými Zerubábelem z Davidova rodu, zhruba sedmdesát let po zničení Prvního chrámu. V období římské nadvlády vyvrcholilo napětí v židovské společnosti protiřímským povstáním, které skončilo v roce 70 př. n. l. drtivou porážkou Židů, tedy dobytím Jeruzaléma a vypálením chrámu. Druhý jeruzalémský chrám již nebyl obnoven a judaismus dodnes očekává jeho znovuoobnovení s příchodem Mesiáše – vykupitele.¹⁵ Od té doby, kdy museli ti, co přežili, odejít, se stal Jeruzalém pro Židy posvátný. Židé ztratili svoji politickou samostatnost, ale i přesto dokázali židovští učenci zajistit pokračování židovských tradic, tedy zachování židovského národa.¹⁶ V podmínkách rodící se diaspory měla zásadní význam ještě ústní tradice. Byla jednotícím poutem, které spojovalo židovské obce v různých zemích, zajišťovala všem stejnou náboženskou a právní normu, a tím i náboženskou a kulturní jednotu Židů.¹⁷

Dvě výše uvedená židovská povstání znamenala sice faktický konec starověkého židovského státu, ale další výraznou ranou pro samotné židovství byl nástup nového náboženství – křesťanství. Nová forma masového náboženství, oproštěného od velkého množství svazujících tradic a rituálů sice vycházela ze Starého zákona a z židovství, ale v průběhu doby docházelo ke stále větším a zásadním odlišnostem v náboženské praxi a judaismus a křesťanství se s konečnou platností oddělily. Představa, že by se ne-Židé s Židy shodli ve smyslu společného náboženství, definitivně zanikla po událostech z let 66 - 70 n. l., kdy došlo k faktickému zániku křesťansko-židovské církve v Jeruzalémě.¹⁸ Paul Johnson uvádí: „*Naprostý rozchod s judaismem se tak stal nevyhnutelným. Židé byli schopni přijmout decentralizaci Chrámu: spousta jich to pochopila*

¹⁵ SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, FRANKOVÁ, Anita. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*, s. 13.

¹⁶ SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, KÁRNÝ, Miroslav, FRANKOVÁ, Anita, PAVLÁT, Leo, PUTÍK, Alexandr, FIEDLER, Jiří. *Židé - dějiny a kultura*, s. 16.

¹⁷ Tamtéž, s. 16.

¹⁸ JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*, s. 142-143.

už dávno a brzy to museli zvládnout všichni. Také dokázali akceptovat rozdílný přístup k Zákonu. Ale nedokázali se smířit s tím, že by se odstranilo absolutní rozlišení, které vždy kladli mezi Boha a člověka, a které bylo i základem židovské teologie. Vždyť především tímto náboženským postojem se lišili od pohanů. Odstraněním tohoto rozlišení se křesťané definitivně odklonili od judaistické víry.“¹⁹

Židé nemohli připustit Ježíšovu božskou podstatu. Pokud by uznali Ježíše jako Boha, který se stal člověkem, popřeli by ústřední princip své náboženské víry, tedy monoteismus.²⁰

Ve 3. století je možné zaznamenat jisté upevňování struktur izraelského židovského národa, v jehož čele stojí dědičný patriarchát a na nižších úrovních pak rabinát.²¹ Nicméně po tom, co bylo roku 313 n. l. milánským ediktem prohlášeno křesťanství státním náboženstvím, pozornost Římanů byla namířena i proti samotnému základu židovství – biblickému zákonu Tóře. Judaismus přestal být státním náboženstvím a Židé přišli o národní stát, ale římská snaha zničit samotnou židovskou tradici neuspěla. Osudem dalšího židovského života se stala již zmiňovaná diaspora a jediným pojátkem pronásledovaného národa zůstalo náboženství se svými posvátnými knihami, texty a s dodržováním židovské tradice.²² Talmud uvádí: „*V roce 438 promulgovaný Codex Theodosianus a ještě výrazněji pak v roce 529, resp. 534, zveřejněný Codex Justinianus definitivně petrifikují právní stav v neprospěch židovského obyvatelstva. Není proto divu, že si izraelští Židé mnoho slibují od vlády Peršanů (614 - 628); znovu zklamáni, podvolují se obnovené byzantské moci, až je nakonec křesťanské nadvlády definitivně zbaví arabská invaze: Jeruzalém byl dobyt roku 638.“²³*

¹⁹ JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*, s. 143.

²⁰ Tamtéž, s. 143.

²¹ STEMBERGER, Günter. *Talmud a midraš: úvod do rabínské literatury*, s. 20-21.

²² Tamtéž, s. 20-21.

²³ Tamtéž, s. 21.

Ve druhé polovině 5. století dochází k nástupu islámského náboženství, v jehož čele Mohamed vyhlašuje jinověrcům džihád. Díky tomu dojde k rozchodu se židovskými obcemi. Většina kmenů této části Asie je již sjednocena islámem.²⁴ Moc tedy převzali Arabové a babylonští i izraelští Židé se nacházeli pod jednou politickou správou.²⁵ Pro všechny Židy žijící ve Svaté zemi bylo dalším velkým utrpením dlouhé období křížáckých válek a hrozilo zde dokonce jejich úplné vyhlazení.²⁶

Postavení Židů se během středověku a novověku měnilo v závislosti na regionu a na historickém období, ve kterém žili. Často se však stávali předmětem útisku. Napomohli tomu i protižidovské závěry IV. lateránského církevního koncilu (1215).²⁷ Na IV. lateránském koncilu za papeže Inocence III. církev svoji protižidovskou polemiku vyostřila. Následovaly úřední zákazy, byla zřizována židovská ghetta a Židé si byli nuceni oblékat zahanbující oděvy. Stále znovu docházelo k inscenovaným procesům, kde byli souzeni za rituální vraždy či hanobení hostií.²⁸ Židé představovali trpěné menšinové společenství, které žilo v nerovnoprávném postavení vůči ostatní společnosti. Tolerantní postoj k židovské populaci byl spíše výjimkou.²⁹

Tisícileté dějiny židovského národa téměř v každé době doprovázela nevraživost okolí. Ve středověké Evropě byli Židé vnímáni jako přistěhovalci a jejich víra a tradice byly opředeny mnoha předsudky a neopodstatněnými mýty. Nejen v křesťanském, ale i v muslimském světě byli Židé vyloučeni ze všech veřejných funkcí a byla jim odepřena všechna

²⁴ SEGERT, Stanislav. *Starověké dějiny Židů*, s. 254.

²⁵ STEMBERGER, Günter. *Talmud a midraš: úvod do rabínské literatury*, s. 22.

²⁶ KRUPP, Michael. *Osmnáct století Izraele: od zániku Chrámu do počátků sionismu*, s. 76-79.

²⁷ EMMERT, František. *Holocaust*, s. 4.

²⁸ MUCH, Theodor. *Kdo zabil rabiho Ježíše?: náboženské kořeny nenávisti vůči Židům*, s. 85.

²⁹ SCHUBERT, Kurt. *Židovské náboženství v proměnách věků: zdroje, teologie, filosofie, mystika*, s. 19-29.

práva. Tento stav trval až do 18. století. Židé hledali v té době útočiště především v severní Africe, Malé Asii a v Holandsku, kde byli přijímáni.³⁰

V průběhu 19. století, kdy docházelo ke společenské emancipaci Židů, začali být více chápáni jako odlišná náboženská rasa. Společně s tím se objevil i nový druh zášti - antisemitismus. Nábožensky motivovaná nevraživost byla vystřídána rasovou nesnášenlivostí bez ohledu na to, zda byli členy náboženské obce, či nikoliv. Hlasatelé rasové nesnášenlivosti zaměřili svoji pozornost právě proti Židům, přeceňovali a zveličovali jejich vliv na politiku a hospodářství a už od přelomu 19. a 20. století požadovali očištění Evropy od Židů. Návist vyústila v největší tragédií v dějinách židovského národa, tím bylo období nacistické perzekuce v letech 1937-1944, tzv. holocaust.³¹ Slovník spisovné češtiny říká: „*Holocaust – původně masové vyvražďování Židů v 2. světové válce; dnes masové vyhlazování národa, genocida.*“³² Holocaust byl zločinem proti lidskosti, který nemá v dějinách obdoby. Jednalo se o pečlivě připravené a promyšlené rozhodnutí nacistické říše, které mělo za cíl vyhlazení veškeré populace Židů. Pohotovostní a policejní jednotky pronásledovaly Židy a pak hrůzným způsobem hromadně postřílely. Nicméně účelné vyvražďování v masovém měřítku probíhalo ve vyhlazovacích táborech, jako Osvětim, nebo Treblinka.³³ František Emmert v knize *Holocaust* uvádí: „*Historici odhadují, že v nacistických koncentračních a vyhlazovacích táborech zahynulo více než 10 milionů lidí.*“³⁴ Naprostá většina těchto obětí byli právě Židé. I přes nesmírné utrpení a genocidě se Židům podařilo po druhé světové válce založit vlastní nezávislý a suverénní stát. Proces budování izraelského státu však započal již před druhou světovou válkou, v letech 1882-1903, kdy se do Palestiny

³⁰ EMMERT, František. *Holocaust*, s. 6.

³¹ Tamtéž, s. 6.

³² *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*, s. 98.

³³ WISTRICH, Robert, Solomon. *Hitler a holocaust: okolnosti a příčiny holocaustu*, s. 13-14.

³⁴ EMMERT, František. *Holocaust*, s. 60.

přistěhovalo 25 000 židovských obyvatel. Následně vznikaly první zemědělské osady se společným vlastnictvím, tzv. kibucy.³⁵ Hrůzné události druhé světové války, kdy byla vyhlazena většina evropských Židů, zvýšily naléhavost řešení otázky historické Palestiny a tak 29. listopadu 1947 v New Yorku Valné shromáždění Organizace spojených národů (OSN) rozhodlo o rozdělení Palestiny na židovský a arabský stát.³⁶ Dne 14. května 1948 ministerský předseda Ben Gurion³⁷ oficiálně vyhlásil židovský stát Izrael. Po téměř 2000 letech se Židé opět vrátili domů, do země zaslíbené.³⁸ Ulf Ekman v knize *Židé lid budoucnosti* píše: „Boží smlouva a zaslíbení pro jeho lid jsou věčné. To znamená, že vždy, když proroci poukazovali na odpadlické skutky Izraele a vyslovovali soudy nad jeho bezbožností a hříchem, ukazovali také cestu zpět k Bohu. Bůh miluje svůj lid věčnou láskou.“³⁹ Země Izrael (*erec chemda*⁴⁰), vytoužená a milovaná země se opět stala jejich domovem a útočištěm. Z pohledu celého světa, je Izrael svatou zemí, ale svatost této země závisí na svatosti národa, respektive národa Židů.⁴¹

³⁵ GILBERT, Martin. *Izrael: dějiny*, s. 23.

³⁶ Tamtéž, s. 159-160.

³⁷ David Ben Gurion (rodným jménem David Grün; 16. října 1886 – 1. prosince 1973) byl první izraelský premiér; tuto funkci zastával s přestávkou po třináct let.

³⁸ EKMAN, Ulf. *Židé lid budoucnosti*, s. 61.

³⁹ Tamtéž, s. 51.

⁴⁰ *erec chemda* – odvozeno od slovesa *chamad*, přeloženo jako toužit, žádat, dychtit.

⁴¹ STERN, Marc. *Svátky v životě Židů*, s. 152.

3. KDO JE ŽID?

O judaismu můžeme hovořit jako o kultuře, která sjednocuje židovský lid a jako o náboženství, jež tento národ sdružuje a to vše na základě posvátné historie a tradic. Život Židů se odvíjí právě na základě těchto dvou forem a je primárně založen na nejhlubším vztahu s Božským principem, což se dá označit jako zaslíbenost Bohu. Pro věřícího Žida není posvátnost dějin židovského národa jen minulostí, ale jedná se o časovou dimenzi, která je přítomna věčně. Zdrojem těchto posvátných dějin je hebrejská Bible.

3.1 Náboženská praxe Židů

Knihy Starého zákona jsou zároveň dějinami Božího zjevení vyvoleného národa. Starý zákon, který je zásadním pramenem, obsahuje čtyřicet pět knih. Je to dvacet jedna dějepisných knih, z toho nejdůležitějšími je Pět knih Mojžíšových, ve kterých jsou vylíčeny náboženské dějiny od stvoření až po Mojžíše. Sedm knih dialektických, neboli poučných a sedmnáct knih prorockých.⁴²

Modlitební pořádek ve všech zemích diaspory, i přes velké rozptýlení Židů, je v podstatě jednotný a je zachován nejen jejich obecný ráz, ale i obsah a jazyk základních modliteb.⁴³

3.1.1 Pilíře židovské víry

„K pevným základům judaismu náleží

- *židovský pojem Boha*
- *učení o zjevení – víra v Bohem zjevené učení*

⁴² KUBALÍK, Josef. *Dějiny náboženství*, s. 179-180.

⁴³ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Úvod do synagogální liturgie*, s. 13.

- *idea smlouvy o nezrušitelném svazku mezi Bohem a jeho (jím vyvoleným) lidem a z této skutečnosti vyplývající chápání židovských dějin*
- *židovský obraz člověka a představa jednoty celého lidstva*
- *přiznání smyslu veškeré lidské činnosti, stále v rámci svobodné vůle každého jednotlivce a vždy se zdůrazněním etických zásad judaismu*
- *víra v mesiáše nebo v mesiášský věk; pro ortodoxní Židy také jistota tělesného vzkříšení mrtvých.*⁴⁴

První pokusy o sepsání kánonu se datují do 3. století př. n. l. Tyto spisy se nazývají alexandrijský kánon. Mnohem důležitější je však kánon palestinský, jehož součástí je Talmud, Midraš a Tóra.⁴⁵

Posvátné spisy části bible se označují akronymem Tanach (té části, kterou pod pojmem „*Starý zákon*“ známe z křesťanství). Tyto spisy jsou někdy označovány jako Bible hebrejská. Ve skutečnosti tento akronym vznikl z počátečních písmen názvů jednotlivých sbírek: *Tóra* (Pět Mojžíšových knih), *Nevi'im* (Proroci, neboli prorocké knihy) a *Chtuvim* (Spisy).⁴⁶ Tanach se tedy dělí na tři základní části. Je to soubor dvaceti čtyř knih, které vznikaly v průběhu 800 let.⁴⁷

Nezákladnější a nejsvětější text judaismu se nazývá Tóra, tedy Zákon.⁴⁸ Poté, co byl izraelský lid vysvobozen z egyptského otroctví, přijal prostřednictvím Mojžíše Boží Tóru – Boží zákon. Podle něj se židovský lid měl stát svatým a vyvoleným z ostatních národů. Ale ne proto, aby těmto národům vládl, ale aby před nimi svědčil a aby celý svět mohl oslavovat Hospodina. Vše, co zde Bůh řekne, je vysloveno s jakýmsi předznamenáním, jehož konečnou podobou je pak Desatero, které

⁴⁴ MUCH, Theodor. *Kdo zabil rabiho Ježíše?: náboženské kořeny nenávisti vůči Židům*, s. 29-30.

⁴⁵ ŠTAMPACH, Odilo, Ivan. *Přehled religionistiky*, s. 98.

⁴⁶ BECALEL, Jehuda, Leva, ben. *Cesta života: Derech chajim : 2. perek*, s. 137.

⁴⁷ DIVECKÝ, Jan. *Židovské svátky*, s. 74-75.

⁴⁸ BECALEL, Jehuda, Leva, ben. *Cesta života: Derech chajim : 2. perek*, s. 137.

například nařizuje víru v jediného Boha, zakazuje modloslužby, zakazuje brát jména Božího nadarmo či svěcení soboty jako dne odpočinku. (Ex 19,3-19,25).

Další příkázání určují vzájemnou úctu a vztahy mezi lidmi, úctu k životu a majetku. Lidé tím obdrželi prostřednictvím Mojžíše od Boha jasné pokyny pro svůj způsob života. V širším smyslu se jedná o 613 dodatečných příkazů a zákazů, které jsou uvedeny v Pěti knihách Mojžíšových. Vedou k tomu, aby lid respektoval Boží vůli a řídil se jí i v praktickém denním životě.

Tím, že izraelský národ Tóru přijal jako základní výpověď židovské víry, zároveň se tím zavázal, že ji bude žít. Cílem této cesty je vysvobození ve dnech mesiášské spásy.⁴⁹ Tóra je identická s přirozeným řádem, jímž se Bůh při stvoření světa řídil. Pokud chce člověk zaujmout svoje místo v přírodě a ve světě, musí myslet na to, aby ve všech jednotlivostech vyhověl tomuto přirozenému řádu. Správné chápání Tóry se tak stalo existenčním základem židovského národa jak ve středověku, tak i v novověku.⁵⁰ Kurt Schubert v knize *Dějiny Židů* uvádí: „*Židům je tak zjeveno, oč se ostatní národy – nakonec marně – snaží. Cíl snažení ostatních národů zůstává nedosažitelný, a to i přes impozantní úspěchy. A tak se podařilo reálný všední den, jak ho zažívají i ostatní národy, degradovat na cosi vedlejšího a v dodržování vlastních tradic nespátřovat jen naplnění Boží vůle, ale chápat život v těchto tradicích jako nejvyšší hodnotu konformity s přirozeným zákonem.*“⁵¹

Jednotlivé díly pěti knih Mojžíšových se odvozují podle svých počátečních slov. Jejich řecko-latinské názvy zní: *Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium*.

⁴⁹ PRUDKÝ, Martin. *Co by měl každý vědět o židovství*, s. 92-93.

⁵⁰ SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*, s. 21.

⁵¹ Tamtéž, s. 21.

- Genesis (Počátek) začíná stvořením světa a končí příběhy o praotcích izraelských kmenů.
- Exodus (Odchod) líčí vůdcovské působení Mojžíše a putování izraelských kmenů z Egypta do Země zaslíbené
- Leviticus - soubor přikázání upravujících rituály při obřadech, ale určujících také čistotu celého židovského národa.
- Numeri (Počty) pojednává o sčítání izraelských kmenů pod horou Sinaj.
- Deuteronomium neboli opakování, obsahující rekapitulaci veškerých pravidel tohoto lidu před jeho vstupem do zaslíbené země. Tato kniha končí Mojžíšovou smrtí.

Pět knih Mojžíšových se označuje jako písemná forma Tóry, která byla formulována později, protože to vyžadovaly životní okolnosti, například po zničení Chrámu v Jeruzalémě, kdy bylo nutno nově pojmout otázku bohoslužby. Písemná forma zaručuje zachování Božího slova dalším generacím.⁵² Brian Lancaster uvádí: *„Tóra neboli Pět knih Mojžíšových obsahuje podstatu, samotnou trest' posvátných dějin. Čím bližší vztah si člověk k Tóře vytváří, tím jasněji mu vyvstává před očima pravý smysl svatých dějin. [...] Tóra je mystický pramen vší duchovní potrawy. Studium jejích textů znamená pro posvátnou skutečnost totéž, co vědecké studium pro skutečnost literárně-historickou: je to metoda vhodná ke zkoumání zákonitostí a spletitých rysů posvátné reality.“*⁵³

Druhou částí biblických knih tvoří Proroci (*Nevi'im*), mezi které se řadí některé texty historického charakteru. Proroci jsou revolucionáři, kteří se stavěli proti kněžstvu i pokleslé aristokracii, tím, že mluvili ve jménu Boha a volali po spravedlnosti a lásce. Podle Briana Lancastera byli tito

⁵² PRUDKÝ, Martin. *Co by měl každý vědět o židovství*, s. 93.

⁵³ LANCASTER, Brian. *Judaismus: Derech chajim : 2. perek*, s. 11.

odvážní lidé teprve po mnoha generacích ospravedlnění chodem dějin.⁵⁴ Například kniha Izajáše hovoří o naději v obnovu celého izraelského národa včetně ztracených kmenů izraelských a o potřebě míru. „*Mír je víc než ne-válka; je to harmonie a jednota mezi lidmi, je to překonání odloučenosti a odcizení [...] nová harmonie je mezi člověkem a přírodou.*“⁵⁵

Dalším velkým prorockým textem je kniha proroka Ezechiela, který žil v babylónském exilu, po té následuje dvanáct tzv. malých nebo menších proroků: Ozeáš, Joel, Amos, Abdijáš, Jonáš, Micheáš, Nahum, Abakuk, Sofonjáš, Ageus, Zacharijáš, Malachiáš.⁵⁶ Tito významní duchovní učitelé a představitelé mravnosti, šířili náboženské pochopení etického monoteismu, spravedlnosti a lidskosti obsažených v Tóře a judaismu. Ačkoliv se tato učení spojují spíše s pozdějšími proroky, zejména pak s prorokem Izajášem⁵⁷, také první proroci učili, že morálka je nadřazena pedantskému ritualismu a univerzální lásce k Bohu.⁵⁸

Závěrečnou částí jsou tzv. *Spisy (Chtuvim)*. Kromě několika spisů spíše historického charakteru obsahuje starozákonní biblickou poezii, která patří mezi skvosty nejen hebrejské, ale i světové literatury.⁵⁹

Pokladnicí židovského zákona, veškerého vědění, moudrosti a informací je *Talmud*. Jedná se o učení *Mišny*.⁶⁰ Rabi Löw charakterizuje *Mišnu* takto: „*Mišna je hlavním dílem ústní tradice judaismu (TORA ŠEBAAL PE)*. Kolem roku 200 ji uspořádal rabi Jehuda haNasi z výroků

⁵⁴ FROMM, Erich. *Budete jako bohové: radikální interpretace Starého zákona a jeho tradice*, s. 100.

⁵⁵ Tamtéž, s. 95.

⁵⁶ SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, KÁRNÝ, Miroslav, FRANKOVÁ, Anita, PAVLÁT, Leo, PUTÍK, Alexandr, FIEDLER, Jiří. *Židé - dějiny a kultura*, s. 15.

⁵⁷ Izajáš je nazýván prorokem víry. Patří mezi největší biblické proroky. Podle Hebrejské Bible měl působit v Jižní říši (Judsko) za vlády králů Uzijáše, Jotama, Achaza a Ezechiáše (Hizkiáš) zhruba v letech 740 až 700 př.n.l.

⁵⁸ NEWMAN, Ja'akov, SIVAN, Gavri'el. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*, s. 154.

⁵⁹ SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, KÁRNÝ, Miroslav, FRANKOVÁ, Anita, PAVLÁT, Leo, PUTÍK, Alexandr, FIEDLER, Jiří. *Židé - dějiny a kultura*, s. 14-15.

⁶⁰ PRUDKÝ, Martin. *Co by měl každý vědět o židovství*, s. 93.

učenců (TANAIM) a rozdělil do 6 sederů⁶¹ a 63 traktátů, které prakticky pokryly veškerou tematiku judaismu. Mišna je psaná hebrejsky. K některým traktátům Mišny vznikl aramejský komentář Gemara. Mišna a Gemara spolu tvoří Talmud. Šest sederů Mišny: Zraim (požehnání a zemědělství v Izraeli), Moed (šabat a svátky), Našim (rodinné právo), Nezikin (soudy), Kodašim (oběti) a Taharot (rituální čistota).⁶² Toto jedinečné dílo je vyjádřením sebepochopení raného rabínského judaismu a zároveň ovlivnilo celý další vývoj židovství. Definovat jednostranně Mišnu jako sbírku zákonů nebo jako platné zásady náboženského práva není přesné. Jejím cílem je uskutečňování Tóry. Mišna formuluje chápání světa, a jakožto dokument o rabínském judaismu vyjadřuje výhradně sebepochopení vůdčí skupiny, tj. rabínů, kteří se chápali jako povolání a vůdci lidu.⁶³

Vzhledem k tomu, že písemnosti vznikaly na dvou místech odděleně (dvě židovská centra Izrael a Babylon), rozlišujeme talmud jeruzalémský a talmud babylonský. Talmud, zejména babylonský se stal vedle hebrejské Bible jedním ze základů židovské kultury a náboženství. Ve srovnání s jeruzalémským obsahuje více diskuzí o zákonných předpisech.⁶⁴ Tyto diskuze ještě proloženy vyprávěcími texty *Hagada*, jsou míněny jako průprava pro praktické uplatnění předpisů v životě Židů.⁶⁵

V Talmudu se také zformovaly základy židovské etiky, pojetí člověka a eschatologie⁶⁶.⁶⁷ Logické úvahy, zachycené v Talmudu, směřují k formování halachy. Martin Prudký v knize *Co by měl každý vědět o židovství*, halachu vysvětluje takto: „*Halacha* (od *halach* = jít) představuje

⁶¹Seder-pořádek, uspořádání; domácí obřad první (v diaspoře i druhé) noci svátku židovského pesach.

⁶²MARHAL, Rabi, Löw. *Cesta života: Derech chajim* : 2. perek, s. 131-132.

⁶³SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice: od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*, s. 156.

⁶⁴SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, FRANKOVÁ, Anita. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*, s. 19-21.

⁶⁵SEGERT, Stanislav. *Starověké dějiny Židů*, s. 248.

⁶⁶Eschatologie: učení o posledních věcech člověka a lidstva, o Mesiáši – Vykupiteli a mesiášské říši, která nastane na konci světového dění.

⁶⁷SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, KÁRNÝ, Miroslav, FRANKOVÁ, Anita, PAVLÁT, Leo, PUTÍK, Alexandr, FIEDLER, Jiří. *Židé - dějiny a kultura*, s. 18.

*právní stránku života; patří k ní všechna slova Talmudu, která jsou závaznými pokyny, jež mají celý život postavit pod normy Božího zákona.*⁶⁸

Podle Jakoba Petuchowskiho je halacha cestou, po níž se má kráčet a zákon, který vnáší do života Židů stejnorodost.⁶⁹ Studium a výklad Tóry, tak i její vlastní interpretaci – *Midraš* má vysvětlit ve shodě s halachou skrytý smysl v biblických textech. Midraše nabízí hluboké povzbudivé a morální náboženské pochopení biblických pramenů. Díla tohoto typu, která s největší pravděpodobností vznikala po tisíciletí, obsahují pestrý materiál výkladů a kázání, jehož účelem je poskytovat naději a útěchu.⁷⁰

3.1.2 Synagoga

V důsledku zničení Druhého jeruzalémského chrámu roku 70 n. l. se Židé shromažďovali k modlitbám v nedostačujících místnostech, které nahradili exilovým útočištěm – domem pro shromažďování (*bejt ha-kneset*)-synagogou.⁷¹ (příloha č. 3.) Simon Philip De Vries v knize *Židovské obřady a symboly* uvádí: *Termín synagóge pro synagógu se poprvé vyskytuje v nápisu zakladatele synagógy, kterou postavil v Jeruzalémě v 1. století po Kr. jistý Theodotos. Stojí v něm: «Theodotos, syn Vettena, kněz a představený synagógy, syn představeného synagógy a vnuk představeného synagógy, založil tuto synagógu k předčítání Zákona a ke studiu přikázání».*⁷² Synagoga slouží především pro vykonávání bohoslužeb, ale zároveň i jako místo pro četbu svatých knih a vyučování dětí. Synagoga vždy měla pro celou židovskou obec klíčový význam. Obyvatelé obce se zde setkávali, aby se modlili, učili, ale také aby společně oslavovali. Postupem doby se synagoga zvětšovala o další

⁶⁸ PRUDKÝ, Martin. *Co by měl každý vědět o židovství*, s. 94.

⁶⁹ PETUCHOWSKI, Jakob, J. *Knihy rabínské moudrosti: příběhy mistrů staré židovské tradice*, s. 12-13.

⁷⁰ NEWMAN, Ja'akov, SIVAN, Gavri'el. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*, s. 116.

⁷¹ VRIES, Simon, Philip, de. *Židovské obřady a symboly*, s. 11.

⁷² SCHUBERT, Kurt. *Židovské náboženství v proměnách věků: zdroje, teologie, filosofie, mystika*, s. 112.

místnosti. Jednalo se o prostory, ve kterých měly studující skupiny klid, nebo mohly v nich po modlitbě společně oslavovat, či při významných událostech se zde mohlo připravit pohoštění i pro celou obec. Všechny tyto funkce jsou v synagoze zachovávány dodnes.⁷³

Věřící kladou důraz především na zeměpisnou orientaci místa modlitby, proto jsou všechny synagogy orientovány směrem k Jeruzalému. Podle rabínské představy by měla mít synagoga v daném místě nejvyšší možnou polohu, ale tento názor se obecným pravidlem nestal. Ve výběru lokality se především hledělo na praktickou stránku, podstatná zůstala pouze orientace na Jeruzalém.⁷⁴

Nejvýznamnější postavení v synagoze již tradičně náleží rabínovi, který bývá nejen duchovním vůdcem obce, ale především znalcem náboženského práva. V bohoslužbě mu náleží úloha kazatele. I když může vést bohoslužbu jakýkoliv dospělý muž, zpravidla se tohoto úkolu ujímá kantor (*chazan*), nejen že dokonale ovládá hebrejštinu, ale zároveň je to i výborný zpěvák. Při vedení bohoslužeb je mu nápomocen představený neboli *gabaj* (pokladník), který zároveň zodpovídá za správu hospodářských záležitostí. Gabajův pomocník se pak nazývá *šamaš* (sluha).

Všechny synagogy čerpají svůj duchovní vzor z Jeruzalémského chrámu, a proto se i její jednotlivé části nazývají podle původního chrámového příslušenství. Vztah obou svatyní vyjadřují i předměty chrámového rituálu, které jsou zobrazené na kultovém synagogálním náčiní. Často je zde vyobrazen chrámový sedmiramenný svícen (*menora*), který se později stal stáním znakem izraelského státu. Nejdůležitější částí synagogy je svatostánek (*aron ha-kodeš*), ve kterém se uchovává to

⁷³ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*, s. 44-45.

⁷⁴ STEMBERGER, Günter. *Klasické židovství: kultura a historie rabínské doby*, s. 83.

nejcennější poklad synagogy – *Tóra*.⁷⁵ Svitek Tóry (*sefer Tora*) obsahující všech Pět knih Mojžíšových, je čten během bohoslužby, sám o sobě je nazýván *klaf*. Svitek je vyroben z kůže zvířat, jež jsou v Tóře označeny jako zvířata čistá a vzhledem k tomu, že žádné zvíře nemá dostatečně dlouhou kůži, svitky jsou rozděleny do jednotlivých oddílů, které jsou sešity vlákny ze šlach čistých zvířat. Na svitky je psáno speciálním inkoustem, který musí být sytě černý, trvanlivý, aby nedocházelo ke stírání písmen při rolování svitků. Na svitek může psát pouze písař - specialista (*sofer*). Musí to být člověk velmi zbožný a vzdělaný, který před každým psaním musí podstoupit rituální lázeň (*mikve*), zároveň před zahájením svojí práce prohlásí, že jeho práce plní posvátný úděl. Toto prohlášení je doplněno o recitaci *Šma*⁷⁶. Většina písařů si inkoust připravuje sama, k samotnému psaní pak používají nejčastěji husí či krutí brk, nebo rákos.⁷⁷ Pokud písař při psaní pochybí, není možné svitek opravit. Takovýto svitek se pak musí pohřbít. Podle tradice by každý Žid měl vlastnoručně napsat či vlastnit svůj svitek, tato povinnost je často splněna tím, že každý napíše jen jedno jediné písmeno do ještě nedokončeného svitku.⁷⁸

Svatostánek je umístěn směrem k Jeruzalému, tzn. u východní stěny stavby, nebo je přímo do ní vestavěn. Dveře svatostánku jsou zakryty synagogální oponou (*parochet*). Nad touto oponou je zavěšena draperie (*kaporet*) a před svatostánkem je umístěno věčné světlo (*ner tamid*). Ke kázání a předčítání posvátného pergamenu je určeno vyvýšené řečniště, které se nazývá *bima* nebo *almemor*. Mřížící zdobená *bima* je tradičně umístěna do středu sálu, v novějších stavbách, stavěných od 19. století, je však umístěna před svatostánkem. Ke kladení Tóry při čtení slouží zvláštní stůl (*šulchan*). Další důležitou výbavu synagogy tvoří pult (*amud*), který se nachází vpravo před svatostánkem. U tohoto pultu se

⁷⁵ SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, KÁRNÝ, Miroslav, FRANKOVÁ, Anita, PAVLÁT, Leo, PUTÍK, Alexandr, FIEDLER, Jiří. *Židé - dějiny a kultura*, s. 114 - 115.

⁷⁶ Šma Jisra'el – úvodní požehnání, biblické pasáže a závěrečné požehnání.

⁷⁷ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 157.

předřikávač (*kantor*) modlí po většinu bohoslužby. Místo, na kterém stojí, je umístěno pod úrovní podlahy, což je znamením pokory. Součástí synagogy je ještě mnoho dalších předmětů, jako jsou svícny, umyvadla (*lavaba*), tabulky s texty požehnání a také pokladničky.⁷⁹

Při tradičních židovských bohoslužbách a v ortodoxních synagogách jsou striktně muži odděleni od žen. Dokonce se v nich nachází i zvláštní ženská modlitebna (*ezrat našim*), zvaná též nádvoří žen. Tak se totiž dříve označovala část jeruzalémského chrámu, která byla určena právě ženám. Prostor vyhrazen pro ženy je většinou umístěn na galerii, o patro výše, ale může být umístěn i v samostatné místnosti, která je spojena s hlavní lodí okny. Jsou-li však ženy i muži ve stejné místnosti, jsou odděleni zástěnou (*mechica*).⁸⁰ I když se synagogální styl časem mění, a to nejen podle potřeb obcí, ale i podle architektonického vkusu a vnějších tlaků, určité znaky zůstávají neměnné.⁸¹

Muži jsou povinni nosit pokrývku hlavy (*kipa*), která je znamením úcty k Bohu. Člověk, který nemá pokrytou hlavu, jakoby stál před Bohem nahý. Tento rituál pochází z po biblických dob, to znamená, že je celkem nový, mnohem straším rituálem je nošení modlitebního přehozu *talitu*. Talit je nepřímo zmíněn již v Tóře.⁸² Třásně (*cicit*), které jsou umístěny na čtyřech koncích talitu, mají neustále připomínat Boží vůli. Pokládá se kolem ramen. Obvykle bývá vyroben z vlny nebo z hedvábí, je bílý většinou s černými pruhy. Občas bývá zvykem, že si ho k modlitbě oblékají pouze ženatí muži, ale ve většině obcí ho nosí hoši od třinácti let. Velmi zbožní muži na důkaz oddanosti, nosí ještě pod oděvem malý přehoz nazývaný *talit-katan*. Naopak v moderních židovských obcích je talit nahrazen malým hedvábným šálem. Další důležitou součástí modlitby jsou modlitební

⁷⁸ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 157-158.

⁷⁹ SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, KÁRNÝ, Miroslav, FRANKOVÁ, Anita, PAVLÁT, Leo, PUTÍK, Alexandr, FIEDLER, Jiří. *Židé - dějiny a kultura*, s. 115.

⁸⁰ Tamtéž, s. 115.

⁸¹ NEWMAN, Ja'akov, SIVAN, Gavri'el. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*, s. 195.

⁸² SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*, s. 49.

řemínky (*tfilin*). Od tohoto zvyku jsou ženy v ortodoxii osvobozeny. Jeden z důvodů je ten, že muži potřebují časový plán, aby mohli vést disciplinovaný život, ženy časový plán nepotřebují, jelikož jsou obdařeny ženským cyklem a navíc mají povinnost starat se o své potomky. Nošení řemínků je zakotveno v Tóře, patří k *micvot*.⁸³ Modlitební řemínky jsou opatřeny dvěma černými koženými krabičkami, ve kterých jsou umístěny čtyři malé pergamenové svitky s pasážemi Tóry.⁸⁴ „(Jsou to úseky Ex 13,1-13,10, Ex 13,11-13,16, Dt 6,4-6,9 a Dt 11,13-11,21)“⁸⁵ Kožené řemínky se přivazují každý den ráno na čelo a na paži. Je to čin, kterým se projevuje osobní oddanost a poslušnost Bohu.

V současné době si *tfilin* oblékají pouze ortodoxní Židé, kteří striktně dodržují tradici. Ostatní si tyto posvátné pomůcky oblékají méně často a liberální Židé dokonce tento zvyk zavrhuje úplně.⁸⁶ Samotné slovo *tfilin* má původ v hebrejském slovu modlitba. Modlitba spolu s modlitebními pomůckami mají pomoci stvrdit pouto s Bohem. *Tfilin* se nosí pouze ve všední den, je to proto, aby člověk pohlcen do denních starostí nezapomínal na Boží přikázání a řídil se jimi. V době Šabatu nebo jiných svátcích (příloha č. 2.), kdy je člověk zbaven všednosti, a proto se nenosí.⁸⁷

Interiér synagogy je sice vyzdoben, ale pouze jednoduše. Hlavní výzdoba spočívá v krásných ornamentech, neboť i zde platí zákaz zobrazování. V Synagoze se rovněž zakazuje jíst, pít, kromě výjimek – při *se'udě*⁸⁸ a po *Kiduši*⁸⁹, nesmí se zde spát, pomlouvát a je zde zakázáno provádět obchodní transakce, s výjimkou *nederu*⁹⁰ a při podporování *pidjon*

⁸³ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*, s. 49-51.

⁸⁴ KUSHNER, Lawrence. *Dvaš misela: úvod do židovské mystiky*, s. 60-61.

⁸⁵ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*, s. 51.

⁸⁶ KUSHNER, Lawrence. *Dvaš misela: úvod do židovské mystiky*, s. 60-61.

⁸⁷ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*, s. 51.

⁸⁸ *Se'uda šlit*: „třetí jídlo“ které se jí o šabatu mezi odpolední a večerní modlitbou.

⁸⁹ *Kiduš* (doslova posvěcení) je požehnání recitované nad vínem nebo hroznovou šťávou, jehož obsahem je posvěcení šabatu nebo svátku.

⁹⁰ *Neder-závazek*, který si člověk uloží sám a jímž si něco zakáže. Tóra jej považuje za závazný.

švujim⁹¹. Do synagogy se musí pospíchat, ale ze synagogy je to zakázáno. Je to znamení nedočkavosti po bohoslužbě a neochoty odejít.⁹² Synagoga je především místem vyhrazeným pro modlitbu. Modlitby, které se v ní říkají, mají větší hodnotu, než ty, které jsou proneseny jinde. Každý by se měl modlit na stejném místě, ve stejné synagoze a toto místo by neměl bez vážných důvodů měnit, i Abrahám se vracel na stejné místo, aby hovořil s Hospodinem.⁹³ Synagoga nesloužila pouze pro modlitby a studium, ale stala se i sídlem rabínského soudu, jehož kompetence se v míře, jak byly omezeny politickou mocí, dotýkaly osob: svateb, rozvodů, následovnictví, levirátech sňatků atd. Náboženský zákon tak dával autonomní společenskou strukturu, což přispělo na celá staletí k udržení osobitých znaků a tradic.⁹⁴

3.1.3 Židovská bohoslužba

Židovská tradice předepisuje modlitbu třikrát denně, den začíná ranní modlitbou (*šachrit*), pak následuje odpolední (*mincha*) a končí modlitbou večerní (*ma'ariv*). Proto, aby zaměstnaný člověk nemusel chodit třikrát denně do synagogy, odpolední a večerní modlitba se běžně spojuje. Večer začíná, když se objeví první tři hvězdy na obloze, do té doby je odpoledne, a proto lze dobu, určenou k večerní modlitbě určit kdekoliv. V podvečer se lidé setkají v synagoze a tuto dobu využijí pro odpolední modlitbu. Čas, který následuje do večerní modlitby, využijí ke studiu krátkého textu Talmudu, nebo k hovoru s přáteli.⁹⁵

Židovské bohoslužby nejsou závislé na přítomnosti rabína ani příslušníka kněžské rodiny, jsou laické a vyžadují aktivní účast modlitebníků. V tomto případě se pak při čtení Tóry střídají muži židovské

⁹¹Pidjon švujim – vykoupení zajatců. Podle talmudských učenců a Maimonida jeden z nejdůležitějších předpisů judaismu.

⁹²NEWMAN, Ja'akov, SIVAN, Gavri'el. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*, s. 195.

⁹³GREENWALD, Ze'ev. *Ša'arej halacha: brány halachy*, s. 34.

⁹⁴CHOURAQUI, André. *Dějiny judaismu*, s. 22.

obce. Bohoslužba však může začít až tehdy, kdy se shromáždí deset a více mužů, starších třinácti let. Ženy se zpravidla modlí odděleně. Při židovské bohoslužbě se výlučně používá hebrejšťina, pouze při kázání a modlitbě za vlast, se mluví řečí daného státu.⁹⁶

Není možné se domnívat, že každý Žid či Židovka umí hebrejsky, jen málokdo tento jazyk opravdu ovládá, ale přesto bylo ustanoveno a jednou provždy rozhodnuto, že veškeré bohoslužby, kromě těch již zmíněných, budou vedeny právě v hebrejšťině. Tento jazyk by bylo jen těžko možné nahradit, svým věřícím přináší jedinečnou sílu prožitku. Avšak důležitější je skutečnost, že hebrejšťina je duší národa a každodenní používání jazyka je poutem mezi Židy. Podporuje jejich solidaritu, soudržnost a nedovolí jim zapomenout na své kořeny.

Tradiční modlitební kniha (*sidur*) je také psaná hebrejsky, ale existují i vydání, která jsou doplněna o překlady. Modlitby by se měly recitovat pouze v hebrejšťině, především ty, které jsou přednášeny pro celou obec. V jiném jazyce se mohou přednášet pouze v případě, kdy se Židé modlí o samotě. Jen velmi málo pasáží obsažených v modlitební knize obsahuje tradiční modlitby, tedy prosby člověka, který se obrací k Bohu. Většina je jich zaměřena na nejrůznější chvály, vyznání úcty a díkůvzdání. Téměř všechny modlitební texty jsou psány v množném čísle, výjimku tvoří například modlitba před spaním, kdy se jedná o poslední okamžiky bdění, které jsou věnovány osobní rozmluvě s Bohem.⁹⁷

Důležitou součástí bohoslužby je kantor, předzpěvák (*chazan; šliach cibur*), který má za úkol vytvořit poutavou atmosféru náboženského rozjímání. Melodie bohoslužby se nazývají *chazanut* a mění se v závislosti na typu svátku, či dne v týdnu (šabat). I když *chazanut* celého židovského světa není stejný, jeho podstata je stejná. Obsahuje písně pro všechna

⁹⁵ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*, s. 45.

⁹⁶ PRUDKÝ, Martin. *Co by měl každý vědět o židovství*, s. 75.

⁹⁷ VRIES, Simon, Philip, de. *Židovské obřady a symboly*, s. 14-16.

náboženská rozjímání a především je důležitou a neocenitelnou součástí židovské tradice.⁹⁸

3.2 Ger - konverze

Žida je možné charakterizovat jako toho, kdo se narodil židovské matce nebo konvertoval podle halachy. Důvod, proč je tomu tak můžeme hledat v biblické době, kdy bývalo běžné, že ve válkách vítězové znásilňovali ženy svých nepřátel. Židovské právo nezná pojem nemanželské dítě, a díky zákonu halachy jsou tyto děti přijaty do židovského společenství.⁹⁹

Druhý způsob, jak se stát příslušníkem židovské obce, je konverze. Tento způsob může být v některých případech velmi zdlouhavý a nesnadný. Přijat může být pouze kandidát či kandidátka, který chce přestoupit z nejhlubšího přesvědčení.¹⁰⁰ Žadatel, či žadatelka vyhledá rabína a přednese mu svoji žádost, avšak tato žádost je několikrát odmítnuta. Záleží jen na povaze rabína, jakým způsobem uchazeče odmítá, avšak vždy s uchazečem promlouvá, aby rozpoznal duchovní důvody, pro které se chce stát Židem či Židovkou. Tento systém odmítání je již součástí cesty ke konverzi. V okamžiku, kdy Rabín usoudí, že uchazeč prokázal dostatečnou vytrvalost a opravdu mu záleží na tom, aby byl přijat, může být žádost akceptována. Někteří kandidáti nebudou nikdy přijati, je to proto, že židovští učenci brzy rozpoznají motivy, které uchazeče k tomuto závažnému kroku vedou.

Akceptováním žádosti, překonáním první překážky, je zahájena druhá fáze procesu konverze, vlastní učení.¹⁰¹ Podle Paula Spiegla: *„Člověk, který není Žid, musí do židovství proniknout, musí se naučit Písmo a zákony, samozřejmě se musí také, alespoň částečně, naučit hebrejsky,*

⁹⁸ VRIES, Simon, Philip, de. *Židovské obřady a symboly*, s. 31-33.

⁹⁹ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*, s. 13-14.

¹⁰⁰ MAYER, Daniel. *Konverze k judaismu v zrcadle židovské ústní tradice a historie*, s. 17.

¹⁰¹ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*, s. 14-15.

*aby se mohl modlit. Musí znát tradice, melodie modliteb a také početná pravidla, podle kterých se řídí život muže či ženy.*¹⁰² Muž musí znát pravidla modlení v synagoze, oproti tomu žena musí pochopit a zároveň si osvojit především *nidu*, což je rituální čistota v manželství. Období učení může trvat podle okolností i několik let, tato doba závisí na náročnosti rabína. V současné době se rabináty řídí jistými pravidly, takže lze předpokládat, že přestup trvá zpravidla jeden až tři roky, avšak v některých případech může trvat i déle. Pro ženu je konverze relativně krátká a nekomplikovaná, nicméně svatá záležitost. Při první návštěvě rituální koupele, *mikve*, obdrží své židovské jméno a očistné úkony, které tam podstoupí, se později stanou její bytostnou součástí. U mužů je postup podobný, i oni navštíví *mikve*, ale přestup k židovství je spojen ještě s jednou z našeho pohledu nepříjemnou záležitostí. Tímto rituálem je obřízka.¹⁰³

Vzhledem k tomu, že Bůh promíjí všechny minulé hříchy, konvertita se tak stává novým člověkem, který nemá s minulostí nic společného. Tato milost se však nevztahuje na problematiku mezilidských a společenských vztahů, to znamená, že například rozvedený muž, kterému soud určil platit výživné na své děti, nebude této povinnosti zproštěn, ani pokud konvertuje k judaismu. Nový status také nezbavuje konvertitu úcty ke svým rodičům, byť nekonvertovali, nicméně nesmí vyplnit žádné jejich přání, které by bylo v rozporu se zákony Tóry. Konverze je čistě náboženským aktem, proto zásadní podmínkou je bezvýhradné přijetí všech ustanovení Tóry a přikázání.¹⁰⁴

Pro jedince, který se Židem narodil, je židovská praxe a tradice samozřejmostí, kterou se učí a praktikuje již od narození. Pro konvertitu je přijetí tohoto způsobu života velmi složité. Vedle znalosti svatých textů

¹⁰² SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*, s. 15.

¹⁰³ Tamtéž, s. 14-15.

¹⁰⁴ MAYER, Daniel. *Konverze k judaismu v zrcadle židovské ústní tradice a historie*, s. 17-18.

je důležité si osvojit další předpisy a etické zákony vycházející z židovského učení. Nedílnou součástí této tradice, jak již bylo zmíněno, je praktikování každodenního židovského života. V tomto smyslu se jedná vedle výuky modlitebních textů i o dodržování všech nařízených svátků, kterých je velké množství. Za ústřední a nejvýraznější obyčej judaismu je považován *šabat*. Tento nařízený den odpočinku, chápaný za sedmý den v týdnu, je vyhrazený pouze bohoslužbě, což předpokládá přerušování pracovního týdne. Šabat začíná již pátečního večera, tzv. šabatový předvečer, západem slunce a končí po soumraku sobotního večera. V tento den je Židům zakázána práce, což vychází z Bible (Gn 2,1-2,3). O šabatu jsou rovněž zákonem uzavřeny všechny státní podniky a v Jeruzalémě, či v hlavním městě Tel Avivu je přerušena i veřejná doprava.¹⁰⁵ Podle Mišny je zakázáno celkem 39 prací - činností, například hasit oheň, stříhání nehtů, řízení automobilu, sledování televize, či telefonování. Všechny tyto zákazy mají jediný cíl, a to zdůraznění výjimečnosti tohoto dne. Praxe slavení šabatu, jako nejsvětějšího dne, v rámci židovského kalendáře vůbec předpokládá, nejen oslavu sedmého dne, ale i přípravné práce, které šabatu předcházejí. Nejznámější rituály židovských domácností spojované s tímto svátkem, je příprava slavnostního jídla a stolu, předepsaný slavnostní oděv, či zapalování šabatových svící.¹⁰⁶ Celá oslava svátku šabatu je téměř krok po kroku daná. Člověk, který chce přestoupit na židovskou víru, musí zcela změnit svůj dosavadní způsob života a myšlení a začít žít podle židovských pravidel a na konci tohoto procesu konverze se teprve stane plnoprávným Židem a nedělitelnou součástí židovského národa.¹⁰⁷

¹⁰⁵ NEWMAN, Ja'akov, SIVAN, Gavri'el. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*, s. 197.

¹⁰⁶ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 190-196.

¹⁰⁷ MAYER, Daniel. *Konverze k judaismu v zrcadle židovské ústní tradice a historie*, s. 17.

3.3 Domov a rodina

Rodina a domov hrají v životě Židů hlavní úlohu. Tradiční židovský pohled vidí ženu jako ústřední postavu domácnosti, která navozuje atmosféru šabatu a jiných svátků. Prostřednictvím ženy jsou do rodiny přinášeny jak příkazy vyplývající z Tóry, tak i zvyklosti týkající se přípravy jídel.¹⁰⁸ Termínem pro židovské jídelní předpisy je slovo *kašrut*, které znamená být přijatelný, či prospěšný. Vhodnost pokrmů a nápojů ustanovuje židovská Bible, kde je uvedeno, která zvířata jsou k jídlu povolena a která naopak zakázána. Tyto předpisy jsou dále rozpracovány v halachických dílech, avšak pevným základem pro židovské stravování zůstávají ustanovení uvedená v Tanachu. Zásadami kašrutu je rozdělení na košer – čisté, a trefa – nečisté, požadavek rituální porážky – *šechity*, důsledné oddělování mléčné a masité stravy a zákaz požívání krve. Ze zvířat jsou košer ta, která mají rozdělená kopyta, tedy sudokopytníci, a přežvýkavci - hovězí dobytek, ovce, kozy, vysoká zvěř, gazely a antilopy (Lv 11, 1). Vše co se týká vodní říše je uvedeno v Leviticu 11,9. Dle tohoto ustanovení je povoleno jíst ryby mající ploutve a šupiny. Dále je povoleno jíst drůbež: slepice, husy, kachny, krůty nebo krocany. V dalším ustanovení je zákaz požívání krve (Gn 9,4; Lv 17,10-14). Židé mohou konzumovat maso ze zvířete, které bylo poraženo rituální porážkou – šechitou, při které se zvířeti přetnou životně důležité tepny a během okamžiku bezbolestně vykrvácí. Následně je však nutné, aby maso prošlo speciální úpravou, která spočívá v namáčení ve vodě, nasolování nebo grilování. Stravovací předpisy se netýkají jen úpravy masa, ale zaměřují se například i na přípravu chleba a potravin z mouky, na vejce, mléko a mléčné výroby, na výrobu másla a sýrů. Opakem košer je *trefa* což znamená nečistý, doslovně znamená roztrhání. Původně se tímto pojmem označovalo maso zvířat, která byla zabita jiným zvířetem nebo uhynula. V širším smyslu trefa zahrnuje všechny ne-košer potraviny a způsoby přípravy, jež odporují pravidlům

¹⁰⁸ LANCASTER, Brian. *Judaismus: Derech chajim : 2. perek*, s. 212.

kašrutu.¹⁰⁹ Vedle přípravy košer pokrmů a za navození atmosféry židovského domova židovská žena odpovídá také za výchovu dětí podle židovských tradic a v duchu Tóry.¹¹⁰

Judaismus je charakterizován jako patriarchální náboženství, a proto je pro ortodoxní judaismus charakteristická bohoslužba, která je orientována především na muže. Hebrejský zákon a praxe obsahují vůči ženám některé restriktivní prvky, například některá ustanovení platná pro rozvody prakticky znemožňují rozvod ženě bez souhlasu manžela. Stejně tak jako u mužů je ovšem pro ženy modlitba a studium Tóry velice důležité. Jejich prostřednictvím naplňují svoje duchovní tužby. Vždyť v dějinách židovského národa také nacházíme slavné příklady vzdělaných a vážených žen. Z Talmudu je například známa učená *Brurja*, manželka *Rabi Meira* z 2. století. Přesto však platí, že pokud jde o tradiční náboženský život, židovské ženy nacházejí své hlavní působiště ve vedení domácnosti a ve výchově dětí.¹¹¹

Je třeba také upozornit na rozdíl mezi ortodoxní a neortodoxní tradicí v judaismu. Neortodoxní tradice v zásadě nemá problém přizpůsobit se moderní době. V zásadě odmítá obřady, které v náboženském životě rozlišují role muže a ženy, a tak se v neortodoxním proudu judaismu ženy aktivně účastní všech židovských náboženských praktik, ba dokonce mohou zaujímat místo tradičně určené pouze mužům, mohou se stát rabínkami. Ortodoxní judaismus má k tomuto naprosto odlišný postoj.¹¹² Brian Lancaster ve své knize *Judaismus* píše: *„Střetáváme se zde se dvěma zásadními problémy. První je ve své podstatě filosofický a psychologický: dotýká se základních kvalit, podstatných vlastností mužskosti a ženskosti a také způsobů, jimiž se tyto charakteristické vlastnosti mají projevovat v náboženském životě. Druhý princip má*

¹⁰⁹ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s.171-177.

¹¹⁰ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*, s. 33.

¹¹¹ LANCASTER, Brian. *Judaismus: Derech chajim : 2. perek*, s. 211-212.

¹¹² Tamtéž, s. 212-213.

co dočinění s halachou [...] Ústřední doktrínou, vztahující se na všechny oblasti (nikoli tedy jen na otázku, jaké místo mají zaujímat ženy v náboženském životě), je stanovisko, že čím je literární pramen starší, tím blíže má k Božímu zjevení a tím větší autoritu mají jeho příkazy a tvrzení.¹¹³ Z toho vyplývá, že v ortodoxním judaismu bylo a nadále bude udržováno tradiční rozdělení úloh mezi mužem a ženou. Zásady, na nichž jsou tyto úlohy vystavěny, jsou pro judaismus fundamentální. Představa, že mužská role je aktivní a tedy dávající, zatímco ženská role je privátní a přijímající, je pro chápání Boha a jeho vztahy s tímto světem ústřední a je obsažena prakticky v celém halachickém myšlení.¹¹⁴

¹¹³ LANCASTER, Brian. *Judaismus: Derech chajim* : 2. perek, s. 213-214.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 221.

4. BĚH ŽIVOTA V POJETÍ ORTODOXIE

Ortodoxní Židé o sobě mluví jako o společenství, které je věrné Tóře. Považují se za vyvolený národ, který následuje všechna Boží přikázání. Liberální nebo reformní židovství zastává názor, že zjevení pokračuje a přijímá dějinné změny. Boží vůle se podle jejich pojetí šíří i jinou cestou nežli jen podáním Talmudu, zdůrazňuje etický monoteismus, který je uveden v Tóře a zároveň přijímá účast na moderním biblickém bádání. Ve víře ve zmrtvýchvstání je kladen především důraz v otázce věčného posmrtného života na duchovní stránku, nežli na stránku tělesnou. Nejen tato záležitost víry ve zmrtvýchvstání, ale i další skutečnosti spojené s židovskou náboženskou praxí například odlišné náboženské obřady, byly příčinou následného vylučování Židů ze společnosti a z tohoto důvodu se také Židé stávali terčem pogromů a neustálého pronásledování.¹¹⁵

Židovská diaspora a ztráta vlastního státu se ze světského hlediska jeví jako tragédie tohoto národa. Z kulturního aspektu se však jednalo jednoznačně o nesmírný přínos, jelikož toto společné utrpení a ztráta státu, umocnilo potřebu tohoto etnika uchovat si po staletí zvyky a tradice, které byly jediným sygnifikantem pradávného národa.¹¹⁶

Pro člena židovské obce a jeho identitu a víru v Boha je typická jeho aktivní účast na rituálním životě. Život judaismu je silně zaměřen na domov a rodinu, kolem nichž se odehrává mnoho náboženských úkonů a tradičních rituálů. Rozlišujícím znakem židovské identity je narození z židovských rodičů a přihlášení se k židovské víře.¹¹⁷

¹¹⁵ PRUDKÝ, Martin. *Co by měl každý vědět o židovství*, s. 45-46.

¹¹⁶ FROMM, Erich. *Budete jako bohové: radikální interpretace Starého zákona a jeho tradice*, s. 14.

¹¹⁷ LANCASTER, Brian. *Judaismus: Derech chajim : 2. perek*, s. 24-25.

4.1 Narození

Nejdůležitější událostí v životě Žida je narození dítěte. V knize *Necht' mu Bůh dá vyrůst* je uvedeno: *„Možnému početí dítěte předchází v židovském manželství přibližně dvoutýdenní odloučení rodičů, protože žena je po dobu menstruace a ještě týden po ní považována za rituálně nečistou. Fyzický kontakt páru není v této době žádoucí. Po ukončení „nečistých“ dní navštěvují židovské ženy rituální lázeň, mikve, aby úplným ponořením do nádrže s přírodní, proudící vodou, provedly rituální očistu (nejde o očistu v hygienickém smyslu). Pravidelné oddělení manželů bylo a je v judaismu tradičně dodržováno a považováno za důležité pro spokojené a úspěšné soužití páru.“*¹¹⁸ Když žena otěhotní, je nutné ji také chránit před zlými duchy a démony. Jedním z takovýchto ženských démonů je bezesporu Lilit, která by mohla matku i dítě zabít. Podle legendy se Lilit, první stvořená žena, snaží pomstít za to, že byla Adamem zavržena. V pokoji, kde bude probíhat porod, se rozvěsí různé amulety, nebo tabulky s kabalistickými znaky a recitují rozličné magické formule. V některých komunitách si rodička ukousne z etrogu, což je plod z nešlechtěného citrusu, který má sílu ochraňovat.¹¹⁹

Narození dítěte je nejdůležitějším posláním samotného manželství, ale zároveň je chápáno i jako naplnění biblického příkazu.¹²⁰

„Bůh jim požehnal a řekl jim: «Bud'te plodní a rozmnožujte se, naplňte zemi a podrobte si ji; vládněte mořským rybám, nebeským ptákům a všem živým tvorům, kteří se pohybují po zemi.»“ (Gn 1,28)

¹¹⁸ VESELSKÁ, Dana, CERMANOVÁ, Iveta, PUTÍK, Alexandr. *Necht' mu Bůh dá vyrůst: narození dítěte v kultuře a zvycích českých a moravských Židů*, s. 11.

¹¹⁹ RIEGL, Dušan. Zvyky, obyčeje a židovská tradice. In: PÁLKA, Pavel (ed.). *Židé a Morava: konference konaná v muzeu Kroměřížska: Kroměříž, Česká republika, 3. Listopadu 2004: sborník příspěvků*. Kroměříž: Muzeum Kroměřížska, 2005, s. 187.

¹²⁰ VESELSKÁ, Dana, CERMANOVÁ, Iveta, PUTÍK, Alexandr. *Necht' mu Bůh dá vyrůst: narození dítěte v kultuře a zvycích českých a moravských Židů*, s. 11.

Podle tradice se tento příkaz chápe jako první příkaz od Boha a platí pouze pro muže, protože u ženy se předpokládá přirozená touha po dítěti. Narození potomka je popsáno nejen ve verších knihy Genesis, kdy Evina neposlušnost byla potrestána těhotenskými a porodními bolestmi, ale také například kniha Leviticus, věnuje tomuto „*Božímu požehnání*“ celou svoji dvanáctou kapitolu, která popisuje rozdíl při narození dcery či syna.¹²¹ „*Při narození syna je žena nečistá sedm dní a pak ještě 33 dnů, při narození děvčete trvá nečistota ženy dva týdny a pak ještě 66 dní (jde o tzv. očišťování krve). Po skončení očišťování jsou předepsány oběti zápalné (obětování beránka) a za hřích (obětování holouběte nebo hrdličky), jež mají být přineseny ke vchodu do stanu setkávání. Talmudská tradice uvádí, že oběť za hřích se po porodu přinášela proto, že se během porodních bolestí žena zapřísahá, že už nebude mít žádný další styk se svým mužem, čehož později lituje.*“¹²² I když je patrný rozdíl mezi narozením chlapce, kdy je každý nadšený, nebo narození dcery, kdy je naopak každý zklamán, narození dítěte je podle Bible Božím požehnáním. Dominantní postavení mužů je dáno tím, že to byl právě muž - Abrahám, který uzavřel smlouvu s Bohem. Talmud se věnuje nejen samotnému narození potomka, ale i celému těhotenství. Dokonce se zabývá i situací, kdy je v těhotenství ohrožen život matky. Plod je v tomto případě chápán jako součást těla matky, není samostatnou žijící osobou, a proto je povoleno přerušování těhotenství. Talmud uvádí ještě jeden případ, kdy je povolen potrat. Je to možné u žen, které by měly být odsouzené k trestu smrti. Pokud je však soudu známo, že je obviněná žena těhotná, může tato skutečnost vést k odložení rozsudku do doby porodu, či dokonce k jeho zmírnění. Přerušování těhotenství však nepřipadá v úvahu v případě, že žena již rodí a dítě se nachází v porodních cestách. V tomto případě se nejedná o zárodek, ale o samostatného jedince, který již není na matce existenčně

¹²¹ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 15-16.

¹²² Tamtéž, s. 16.

závislý. Pro záchranu nenarozeného života je povolen chirurgický zákrok i o šabatu. Pokud je vidět hlavička, považuje se dítě za narozené a není možné jeho život obětovat pro jiný a případné úmrtí rodičky je tradičně vysvětlováno jako důsledek zanedbání rodinné čistoty a nedodržování jiných činností, kterými je židovská žena povinována.

Obecně je nejkritičtějším obdobím dítěte první týden jeho života. Toto tvrzení bylo podpořeno také Tórou, která stanovila obřízku až na osmý den, protože před tímto dnem byly děti všeobecně více náchylné k různým nemocem. Nicméně životaschopnost dítěte je i po prvním týdnu jeho života problematická. *Rabi Šim'on ben Gamali'el* (2. století) dokonce tvrdí, že dítě není právně životaschopné až do druhého měsíce života. Na ochranu narozeného dítěte pamatuje také Talmud v rámci svých praktických ustanovení. Jedním z nich je to, že dítě musí být kojeno po dobu dvou let života. V případě, že je žena rozvedená, nebo ovdoví a kojí, nesmí se do dvou let dítěte provdat. Oproti tomu vdovec s malými dětmi naopak může uzavřít sňatek, je z této čekací lhůty vyjmut.

Na počest narození dítěte se již od středověku konají nejrůznější oslavy. Jednou z nich je například i slavnost *Šalom Zachar*.¹²³ Původ tohoto zvyku nacházíme ve výroku z Talmudu - narození mužského potomka přináší světu mír. Tuto slavnost pořádají Aškenázové, první páteční večer po narození syna, kdy příbuzní a přátelé blahopřejí rodičům a stejně tak i dítěti. Tradičně se předčítá *Šema*¹²⁴ a další předepsané pasáže a přítomní jsou pohoštěni lehkým občerstvením. V některých komunitách se nazývá *Šolem zochor*, v jidiš *vachnacht* (předpůlnoční).¹²⁵ Tato oslava se pořádá první pátek po narození syna. Dalším důležitým okamžikem v životě dítěte je udělení jména. Židé věnují pojmenování

¹²³ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 16-24.

¹²⁴ Šema - láska k Bohu; je jedna z nejdůležitějších židovských modliteb a vyznání víry (krédo) judaismu. Jedná se o jeden z ústředních a nejstarších prvků židovské liturgie, který stvrzuje židovskou víru v jednotu Boha a poslušnost jeho lidu Boží vůli a přikázání.

¹²⁵ NEWMAN, Ja'akov, SIVAN, Gavri'el. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*, s. 203.

potomka velkou pozornost, jelikož dle tradice je jeho jméno součástí duše a podstatou lidského bytí, rovněž představuje sílu a moc. Otec a matka vybírají jméno pro svého potomka ihned po narození. Výběr jména ovlivňuje několik aspektů. Především však rodina, tradice, nebo jsou to okolnosti, za kterých se dítě narodilo. Existuje mnoho způsobů pro výběr dětských jmen, nejčastěji jsou vybírána po rodinných členech a příbuzných, či z úcty po zemřelých. Hebrejská jména se pak stávají právními a jsou zapsána do civilních matrik. Pojmenování potomka není mystickým obřadem, kterým by bylo dítě uvedeno do judaismu. I když dítě dostane hebrejské jméno, neznamena to ještě, že se automaticky stává Židem. Naopak, i když dítě nemá židovské jméno, ale při svém narození splňuje všechna ostatní židovská kritéria, nezabývá ho to židovského statusu.

V případě chlapců dochází v drtivé většině k pojmenování v průběhu obřízky. V případě dívek se obřad spojený s pojmenováním původně konal v době, kdy matka byla již schopna navštívit synagogu, ale vzhledem k tomu, že se pojmenování oddalovalo, byla doba stanovena na následující týden po narození dívky. Při tomto obřadu je recitována modlitba *Mi šeberach* – Ten kdo požehnal. Je recitována za zdraví matky a novorozence.¹²⁶

4.2 Brit mila - obřízka

Obřízka je znamením svazku mezi Bohem a Abrahamem a jeho potomky. Abraham se nechal obřezat ve věku 99 let. Následovali ho všichni muži jeho domu, a jak mu nařídil Bůh, nechal obřezat i svého syna Izáka osmý den po jeho narození.¹²⁷

„Bůh řekl Abrahamovi: „A ty budeš zachovávat mou smlouvu, s tebou i tvé potomstvo po tobě, z pokolení na pokolení. A hle, má smlouva, jež se

¹²⁶ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 24-30.

¹²⁷ SCHOEPS, Julius, H. *Neues Lexikon des Judentums. Gütersloh: Bertelsmann Lexikon Verlag*, s. 69.

bude zachovávat mezi mnou a vámi, to znamená tvým potomstvem po tobě: ať je obřezán každý z vás, kdo je mužského pohlaví. Dáte si obřezat maso své předkožky a to bude znamením smlouvy mezi mnou a vámi.[...]Má smlouva bude vyznačena na vašem těle jako smlouva věčná. Neobřezanec, ten, kdo je mužského pohlaví a nebude mu odříznuto maso předkožky, bude vyloučen ze svého příbuzenstva: porušil mou smlouvu.“
(Gn 17,9-17,14)

Hebrejsky se obřízka nazývá *brit mila* a představuje v životě muže velkou událost. U narozeného chlapce se koná osmý den po narození a pouze ve výjimečných případech, pokud je ohroženo zdraví novorozence, může být odložena.¹²⁸ Obřízka má být provedena vyškoleným specialistou, *mohelem*. Nejprve je ocelovým nožem odříznuta horní předkožka (vlastní *Mila*), po té je i spodní předkožka přetržena nebo rozříznuta a do dole obnaženého žaludu zatlačena, nakonec je rána vysána. Ve starých dobách byla většinou rána vysávána ústy, ale v dnešní moderní době se dodržují moderní směrnice dezinfekce a rána je vysávána skleněnou trubicí a osušena vatovým tamponem.¹²⁹ Novorozeně se neuspává a ani nedostane lokální umrtvení, neboť svazek s Bohem musí být uzavřen za plného vědomí. Během obřízky bývá rovněž zvykem pronést *kiduš* – slavnostní požehnání pohárem vína, kdy se bezprostředně po zákroku chlapci potřou rty kapkou vína. Židovská děvčátka se neobřezávají, ovšem je obvyklé, že otec po narození dcery pronese v synagoze požehnání – *kiduš* a oznámí její jméno. Pak všechny přítomné pohostí, hojně si připijí na zdraví dcery i její matky.¹³⁰ Když je *brit mila* ukončena, dostane dítě hebrejské jméno, či jména. V případě, že muž, který chce konvertovat, obřízku již prodělal,

¹²⁸ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*, s. 29.

¹²⁹ SCHOEPS, Julius, H. *Neues Lexikon des Judentums. Gütersloh: Bertelsmann Lexikon Verlag*, s. 69.

¹³⁰ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*, s. 30.

například ze zdravotních důvodů, mohel nechá vytéct pouze kapku jeho krve.¹³¹

V židovských dějinách nastalo však i období, kdy byla obřízka zakázána. Za vlády Antiocha IV¹³² byly vydány nechvalně známé dekrety proti svobodnému praktikování židovského náboženství a jeho tradic. Nastal tak konec židovské samosprávy a především konec sebeurčení a svobody Židů. První z dekretů lidem přikazoval, aby se stali jednolitým lidem a každý opustil vlastní zvyky a tradice. Následovalo zvláštní nařízení určené pro Jeruzalém a Judsko. Toto nařízení, pod trestem smrti, určovalo židovským obyvatelům žít podle zákonů cizinců. Vedle zákazu šabat, čtení Tóry i jiných svátků a zvyků, byla rovněž zakázána i obřízka. Dozorci, kteří byli rozmístěni po celé zemi, dohlíželi na dodržování těchto nařízení. Ten, který by nechal obřezat svého syna, nebo tajně dodržoval šabat a držel se Tóry, byl vystaven trestu smrti. Králova nařízení, která byla namířena proti Tóře, zasáhla většinu obyvatel. Zpočátku pasivní odpor vyústil v aktivní povstání v okamžiku, kdy se kněz Matatjáš z vesnice Módeínu vzepřel rozkazu obětovat modle. Když Matatjáš uviděl Žida, který byt donucen, přistoupil k oltáři, rozlít se, zabil jak tohoto Žida, tak i králova úředníka, který oběť vynucoval a oltář rozbořil.¹³³ Do čela povstání se postavil starý kněz Matatjáš a po jeho boku mu stálo jeho pět synů. Nejvýznamnějším z nich byl Jehuda zvaný Makabejský, který celé povstání dovedl k úspěšnému konci a v roce 164 př. n. l. se povstalcům podařilo poskvrněný chrám dobýt zpět. Na památku této události Židé dodnes slaví

¹³¹ NEWMAN, Ja'akov, SIVAN, Gavri'el. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*, s. 130-131.

¹³² Antiochos IV. Epifanés byl jedním ze syrských králů řecké dynastie Seleukovců, jež po smrti Alexandra III. Velikého, zvaného též Makedonský, ovládla asijskou část jeho veleříše.

¹³³ SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice: od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*, s. 51-55.

svátky světel zvané *Chanuka*.¹³⁴ Jedná se o osmidenní svátek, začínající 25. Kislevu¹³⁵. (příloha č. 1.)

Jedna z mnoha legend o Chanuka vypráví, že Židé po příchodu do chrámu našli pouze jednu jedinou lahvičku s čistým, posvěceným olejem. I přestože jeho množství bylo dostačující pouze na jeden den, zázračně hořel celých osm dní, což jim stačilo na přípravu nového oleje. Hlavní tradicí Chanuka je rozsvěcování světel, která se rozsvěcují na osmi ramenném svícnu zvaném *Chanukija*. Musí být zapálen před západem slunce do jedné hodiny, kdy poslední člověk opustí ulici. Je umístěn před vchodem do domu a má být viditelný minimálně z okna, aby si i případní kolemjdoucí připomněli tento svátek. Povinnost zapalování svícnu náleží tradičně ženám.¹³⁶

4.3 Pidjon ha-ben - vykoupení

Ceremonie *Pidjon ha-ben* znamená doslova vykoupení, přikázání se týká lidí i zvířat. Na základě biblického příkazu je symbolicky vykupován prvorozený syn a to 31 den po narození.¹³⁷

„Případne ti všechno prvorozené, které se přináší Jahvovi, vzešlé z veškerého těla, ať člověka nebo zvířete; musíš však dát vykoupit prvorozence člověka a dáš vykoupit prvorozené nečistého zvířete. Dáš je vykoupit v měsíci zrození a oceníš je na pět stříbrných šekelů podle šekelu svatyně, což je dvacet ger.“ (Nu 18,15-18,16)

Před obřadem *pidjon ha-ben* musí být splněny tři podmínky. Dítě je prvorozený syn a matka před tím nebyla těhotná. Syn přišel na svět přirozenou cestou a jeho otec není kohen ani Levi a také matka není dcera

¹³⁴ BIČ, Miloš. *Ze světa Starého zákona II*, s. 615.

¹³⁵ Kislev – podle gregoriánského kalendáře se jedná o období od konce listopadu do konce prosince.

¹³⁶ SCHOEPS, Julius, H. *Neues Lexikon des Judentums. Gütersloh: Bertelsmann Lexikon Verlag*, s. 92-93.

z rodu kohena či Leviho, protože ti jsou z povinnosti vykoupit svého prvorozeného syna vyjmuti. Celému kmeni Levi dal Bůh zvláštní svátost, včetně kohanim – potomkům Aharona v otcovské linii po tom, co se ani jeden Levi nepodílel na hříchu s modlou zlatého telete.

Není-li jasné, který den se má pidjon ha-ben konat, například pokud se dítě narodilo za soumraku, nebo pokud není znám přesný čas narození, rozhodnutí je na rabínovi.¹³⁸ K samotnému vykoupení prvorozeného syna dochází v rámci slavnostní hostiny, kdy rodiče pozvou kohena, příslušníka kněžského rodu, který celou slavnostní hostinu řídí, a proto také sedí v čele slavnostní tabule. Chlapec je před kohena přinesen na zvláštním podnose zdobeným motivy z Bible o obětování Izáka, jehož oběť Bůh nepřijal a také znaky znamení zvěrokruhu.

Podle tradice částka, kterou rodiče uhradí, je darem pro nemajetného kohena a zároveň jde o naplnění příkazu dobrých skutků. V opačném případě mohl majetný kohen částku nemajetným rodičům vrátit.

Pokud konání obřadu připadne na šabat – den odpočinku, je proveden až následující den, jelikož o šabatu je zakázána jakákoliv manipulace s penězi. Pokud chlapec nemá otce a není k dispozici příslušník kněžského rodu, tak býval na krk chlapce zavěšen zvláštní amulet a hebrejským textem „*bechor še-lo nifda*“, nebo častěji s hebrejským písmem „*he*“ vyjadřující číselnou hodnotu pět. V dospělosti se takto označený muž musí u kohena vykoupit sám.¹³⁹

Tóra stanovila částku pět stříbrných, přičemž se tato částka v každé zemi přepočítává na odpovídající sumu místní měny.¹⁴⁰ Zajímavostí je, že i když prvorozenství je vázáno na matku, matka se tohoto rituálu

¹³⁷ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 48.

¹³⁸ GREENWALD, Ze'ev. Ša'arej *Halacha: brány halachy*, s. 410-412.

¹³⁹ VESELSKÁ, Dana, CERMANOVÁ, Iveta, PUTÍK, Alexandr. *Nechť mu Bůh dá vyrůst: narození dítěte v kultuře a zvycích českých a moravských Židů*, s. 16-17.

neúčastní. Z počátku 11. století n. l. však existují zprávy, kdy při obřadu byli přítomni oba rodiče. Dokonce matka dosvědčovala, že se jedná o prvorozeného syna. Tento „gaonský“¹⁴¹ rituál byl, dle dochovaných zpráv, ukončen společným prohlášením otce i matky: „*Máme povinnost ho vykoupit*“. Praxe však ukazuje na fakt, že se v tomto případě jednalo o výjimku a nadále převládala absence žen. V současné době se v některých komunitách dodržuje zvyk, že po ukončení obřadu přináší ženy ozdoby a šperky, kterými kráší dítě.¹⁴²

Dalším zvykem spojeným s prvorozenstvím je půst prvorozených *Com bechorot* či *Ta'anit bechorim*, který je dodržován 14. nisanu¹⁴³. Jedná se o nejstarší postní den, jako projev vděčnosti, vycházející z Bible, o desáté egyptské ráně, kdy bylo vše prvorozené, kromě Izraelitů, pobito.¹⁴⁴ *Ta'anit bechorim*, půst prvorozených, byl přísně dodržován a oddanost v některých případech zacházela dokonce i tak daleko, že za malé dítě, které tuto povinnost není schopno vykonat, vykoná ji náhradník. Tím náhradníkem je jeho otec. V případě, že je otec také bechor, povinnosti se ujme jeho matka. Židé tuto tradici dodržují od pradávna a to i ti, kteří striktně nedodržují příkazy Tóry.¹⁴⁵

4.4 Školní věk

Vzdělání je jedním z nejdůležitějších principů vůbec. V židovské tradici leží povinnost vyučování Bible na otci. Aby chlapec mohl porozumět Bibli v originále, je nutná znalost hebrejštiny. Dle biblických citací ve starověku nebylo pro dívky školní vzdělání povinné, nicméně mnoho otců pokládalo

¹⁴⁰ VRIES, Simon, Philip, de. *Židovské obřady a symboly*, s. 187.

¹⁴¹ Gaonský rituál – název podle autora zprávy Hai Ga'ona.

¹⁴² NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 54-55.

¹⁴³ Nisan („první ovoce“) je první měsíc biblického a sedmý (osmý, při přestupném roku) měsíc občanského židovského kalendáře. V rámci židovského kalendáře je nisan prvním jarním měsícem. Podle gregoriánského kalendáře připadá nisan obvykle na březen-duben.

¹⁴⁴ NEWMAN, Ja'akov, SIVAN, Gavri'el. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*, s. 157-158.

¹⁴⁵ VRIES, Simon, Philip, de. *Židovské obřady a symboly*, s. 187.

vzdělání svých dcer za velmi důležité. Ty byly vzdělávány svými matkami v oblastech týkajících se vedení domácnosti.¹⁴⁶ Günter Stemberger v knize *Jüdische Religion* uvádí: „Bez minimálního vzdělání není možné být plnohodnotným Židem.“¹⁴⁷ V židovské tradici je otec osobně odpovědný za vzdělání svého syna. Již od narození má povinnost rozmlouvat s ním v hebrejštině, která je v judaismu považovaná za svatou řeč a vyučovat ho Tóře. Pokud s ním otec hebrejštinou nehovoří, je to chápáno, jako kdyby syna pohřbil. Jelikož se vzdělání stalo náboženskou povinností, učení se soustředilo na náboženské texty. Profánní vědy jako matematika, historie, nebo gramatika byly zahrnuty do výuky pouze v případě, že by mohly přispět k lepšímu pochopení náboženské tradice a výkladu náboženských textů.

Ne každý otec byl schopen poskytnout svému synovi kvalitní výuku, neměl tolik finančních prostředků na plat osobního učitele, a proto se objevila potřeba vzniku veřejného školství.¹⁴⁸ První pokus o zvýšení kvality výuky je datován v 1 století n. l., kdy byla v Jeruzalémě založena první židovská škola. Důraz na vzdělání i následnou praxi si Židé uchovali i v nejtěžších chvílích.¹⁴⁹

Přibližně od tří, někde až od pěti let bývá dítě vzděláváno doma. Poté má možnost přejít do základní školy zvané *cheder* či *dardeki cheder*, kde je výuka je rozdělena na dva stupně. První stupeň se nazývá *cheder jeled* a soukromý učitel *melamed* je za svoji činnost placený každý den. Vzhledem k tomu, že první návštěva školy může být pro dítě stresující, bývá podle židovské tradice zvykem mu školní docházku osladit, tedy zasypat ho sladkostmi, nebo mincemi, popřípadě alespoň jimi zasypat modlitební knihu, ze které se učí první písmena. Otec často doprovází svého syna na první hodinu. Během výuky sedí v místnosti a po vyučování

¹⁴⁶ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 69-72.

¹⁴⁷ STEMBERGER, Günter. *Jüdische Religion*, s. 42.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 42-43.

¹⁴⁹ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 70-71.

rozdá jeho spolužákům koláče a jiné sladkosti. Tato fáze výuky je zaměřena na zvládnutí mechanického čtení textů bez překladu. Chlapec, který studuje druhý stupeň, se nazývá *chumiš cheder*. Cílem druhého stupně vzdělání je již četba s překladem. Třetího stupně *gemore buchr* by měl chlapec dosáhnout ve věku 10-11 let. Na této úrovni vzdělání se jedná o samostatné studium pod vedením učitele a po té se hlavní náplní studia stává studium Talmudu.

Vedle chederu však existovala i škola pro ty, kteří si soukromé vzdělání nemohli dovolit. Tato škola se nazývala *Talmud-Tóra*. Její činnost byla řízena obcí. Obsahem výuky byly nejen základy hebrejštiny, ale především židovské náboženství. Žáci ve školách však získávali i základy matematiky, někdy také i základy obchodování. Vyšší vzdělání pak představují dvě instituce. *Bejt midraš*, který se nacházel většinou v blízkosti synagogy, je jakousi formou doplňujícího vzdělání. Pro nadané žáky pak sloužila tzv. *ješiva*. Jádrem studia představovala vyčerpávající analýza *Talmudu* a jeho komentářů. Student se však mohl věnovat i oboru, který ho zajímal, například filosofii či kabale. Většinu času student trávil nad knihami a nespal více než 4-5 hodin denně. Z absolventů tohoto studia se stávali učenci a rabíni.¹⁵⁰

Vyučování všech stupňů předpokládá plnou aktivitu chlapců a je tradičně zaměřeno především na pravidelné procvičování paměti. Žáci i studenti rabínských škol jsou nabádáni, aby si učivo předčítali nahlas, jelikož si ho lépe zapamatují. Absolutní základ ovšem představuje neustálé opakování.¹⁵¹

K obratu v tradičním židovském vzdělávání dochází teprve až v 18.-19. století, kdy se pozornost obrátila i k světské výuce, avšak pro každého Žida je nejdůležitější a nezbytná tradiční výuka.¹⁵²

¹⁵⁰ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 70-80.

¹⁵¹ STEMBERGER, Günter. *Klasické židovství: kultura a historie rabínské doby*, s. 97.

¹⁵² NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 86.

4.5 Náboženská dospělost

Dosažení náboženské dospělosti je v životě židovských dětí velmi důležitým životním mezníkem. Vstup do světa dospělých pro ně znamená, že nesou plnou odpovědnost za svá jednání a jejich povinností je plnění židovských závazků.¹⁵³ Dle Talmudu dosahují chlapci dospělosti ve věku 13 let u dívek je to o rok dříve. Věkový rozdíl závisí na době počátku puberty. Podle starší tradice, která pochází ze Sinaje, období puberty nastupuje tehdy, když se na chlapcových genitáliích objeví alespoň dva chloupky. Na tuto tradici navazuje právě Talmud, který podle ochlupení genitálií určuje počátek puberty, tj. u chlapců ve věku 14 let a u děvčat ve věku 13 let. Neznamená to však, že v případě absence ochlupení hoch, nebo dívka zůstávají nezletilými a naopak, předčasný vývoj neznamená dřívější dospělost. Nezletilý chlapec – *katan* – vstupuje do dospělosti v okamžiku, kdy dosáhne požadovaného věku. Nezletilá dívka však prochází ještě jistým mezistupněm (*ma'ara*), obdobím, které trvá šest měsíců. Během této doby má dívka povinnost zachovávat micvot, získává určitá práva, která v nezletilosti neměla. Ovšem není možné opomenout, že i když dívka dosáhne náboženské dospělosti, není to totéž jako biologická, či intelektuální dospělost.¹⁵⁴ Bedřich Nosek a Pavla Damohorská v knize *Židovské tradice a zvyky* uvádí: „*Biologicky dospělý se nazývá gagol nebo v souvislosti s právní odpovědností syn trestů neboli bar onšin. V právních otázkách je rozhodující právě tato biologická dospělost. Dle Talmudu dochází k završení intelektuálního vývoje obou pohlaví ve 20 letech. Z toho plyne i tvrzení, že Boží trest není uvalen na mladé, kteří ještě nedosáhli věku 20 let [...] Proto je důležité rozlišit mezi*

¹⁵³ SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, KÁRNÝ, Miroslav, FRANKOVÁ, Anita, PAVLÁT, Leo, PUTÍK, Alexandr, FIEDLER, Jiří. *Židé - dějiny a kultura*, s. 132.

¹⁵⁴ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 58-59.

*bar micva, který musí plnit náboženské povinnosti a tím, na něhož se vztahuje právní odpovědnost.*¹⁵⁵

4.5.1 Bar micva

Za třináct let po brit mila přichází další veliká událost v životě židovského chlapce a tím je *bar micva* - syn přikázání. I když se rodiče starají o to, aby byl syn vychováván v souladu s Tórou, aby se naučil dodržovat šabat, odříkávat modlitby, či dodržovat příkazy kašrutu¹⁵⁶. Existují však příkazy, které může a musí plnit, až jako dospělý jedinec. Bar micva je veliká událost, která se však v malých jednotlivostech může lišit a každá židovská obec ji může slavit po svém.¹⁵⁷

První přikázání, které je hoch, který dospěl do věku třinácti let povinen plnit, je citace Šema.¹⁵⁸ *Slovník pojmů a termínů* uvádí: „Šema doslovně „slyš!“. První slovo provolání Šema Jisra'el („Slyš, Izraeli!“), jež stvrzuje židovskou víru v jednotu Boha a poslušnost Jeho lidu Boží vůle a přikázání. Šema má tři části: Dt 6,4-6,9, Dt 11,13-11,24 a Nu 15,37-15,41. Úvodní verš (Dt 6,4) vyjadřuje podstatu judaismu [...] poslední hebrejská písmena slov šema („slyš“) a echad („jediný“), která jsou v Sefer Tóra napsána velkým písmenem, se čtou jako ed („svědek“), což znamená, že každý, kdo odříká Šema, je svědkem Boží jednoty a univerzálních Božích pravidel.“¹⁵⁹ Šema se recituje za soumraku, tedy na začátku nového dne. Od této doby je chlapec také povinen každý den nosit tfilin a na znamení náboženské dospělosti je vyvolán ke čtení Tóry. Pokud má chlapec otce, je zvykem, že ho obvykle měsíc před třináctými narozeninami učí pokládat tfilin. Pokud však otce nemá, začne se tomuto zvyku učit o rok

¹⁵⁵ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 59.

¹⁵⁶ Kašrut - je soubor jídelních a stravovacích předpisů, které vycházejí z hebrejské bible, je označováno jako košer.

¹⁵⁷ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*, s. 30-31.

¹⁵⁸ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*, s. 319.

¹⁵⁹ NEWMAN, Ja'akov, SIVAN, Gavri'el. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*, s. 205.

dříve. První čtení z Tóry nemusí být nutně během ranní bohoslužby o šabatu, ale je možné ji číst i v jiný den, pondělí či ve čtvrtek, ale tradičně je chlapec vyvolán ke čtení Tóry první následující šabat.¹⁶⁰

Tradice a forma ceremonie zůstala v průběhu staletí téměř nezměněna. Potom, co je chlapec poctěn předčítáním *maftiru*¹⁶¹ a *haftary*¹⁶², jeho otec přečte formuli *baruch še-petarani*: „*Nechť je požehnán ten, který mě nyní zprostil od veškeré odpovědnosti za něho*“ (srov. Gn. Raba 63,14).¹⁶³ Po skončení obřadu je v některých židovských obcích zvykem zasypat chlapce cukrovinkami. Tento zvyk původně absolvoval na šabat ženich před svatbou, jako přání sladkého a šťastného manželství, a protože je chlapec o bar micva také nazýván ženichem, se tato tradice přenesla i do rituálu bar micva. Při slavnostní hostině mladík ve své řeči poděkuje svým rodičům za to, že jej dovedli až sem a zavazuje se k dodržování židovských zákonů. Žádný židovský zákon však nepožaduje, aby byla hostina příliš honosná, ba naopak, je vhodnější, aby oslava byla skromnější a případné přebytečné finanční prostředky byly darovány na dobročinné účely.¹⁶⁴

4.5.2 Bat micva

Termín *bat micva* – dcera příkazu, je obdobou bar micva, je určen dívkám, které dosáhly náboženské dospělosti, ale je také označením samotné ceremonie. Tato zvláštní slavnost je zcela novodobou záležitostí, a proto je praktikována pouze v některých společnostech, neboť dívky a ženy se dle tradičního judaismu nesmí podílet na veřejném náboženském životě. V obcích, kde není zvykem volat ženy ke čtení Tóry, jsou dívky

¹⁶⁰ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*, s. 319-320.

¹⁶¹ MAFTIR; doslova uzavírající; závěrečná část týdenní kri'at ha-tora čtená o šabatu. Obsahuje několik posledních veršů sidry.

¹⁶² HAFTARA; doslova závěr; pasáž psaná v synagóze z Proroků po předepsané části (sidře) z Pěti knih Mojžíšových o šabatu, svátcích nebo postních dnech.

¹⁶³ NEWMAN, Ja'akov, SIVAN, Gavri'el. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*, s. 205.

¹⁶⁴ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*, s. 321.

ve vhodném věku seznámeny se židovskými zákony a zvyky, z nichž pak následně skládají zkoušku. Po složení zkoušky se účastní obřadu, jehož součástí je recitování *Dekalogu*¹⁶⁵, biblických pasáží a Třinácti článků víry, po té následuje, stejně tak jako u chlapců, rodinná oslava.¹⁶⁶

4.6 Manželství

Vztah muže a ženy a zvláště pak manželství, hraje v judaismu stěžejní roli, neboť jen ze vztahu muže a ženy může dojít k naplnění biblického příkazu „*plodte se a množte se*“.¹⁶⁷ Manželský svazek je vysoce ceněný a celibát je považován prakticky za nepřírozený. Nejdůležitějšími předpoklady k uzavření manželství jsou vedle způsobilosti, kdy jsou vyloučeni nezletilí, nepřičetní a neplodní, rovněž blízcí příbuzní a překonání časově ohraničených překážek, které se týkají případů opětovných uzavírání sňatků, svobodná vůle partnerů. Uzavření manželského svazku má formu smlouvy. Smlouva je založena na třech principech, jedná se o předběžnou poradu, kde je dohodnuto věno, stanoven termín svatby, následuje samotné zasnoubení a svatba. Od 12. století se tyto dva akty - zasnoubení a svatba časově sbíhají.¹⁶⁸

4.6.1 Zasnoubení

Podle *Talmudu* existují tři způsoby zasnoubení ženy: „*1. finanční (peněžní) úhrada daná nevěstě, 2. písemná listina o zasnoubení, 3. sexuální styk. Každý z těchto způsobů musel být doprovázen ženichovým prohlášením: Jsi mi zasnoubena těmito penězi (tímto dokumentem, sexuálním stykem) podle Zákona Mojžíšova a Izraele. Forma zasnoubení sexuálním stykem je pravděpodobně pozůstatkem semitského zvyku, jenž však byl v této souvislosti zřídka používán, a to i v biblické době. Většina*

¹⁶⁵ Dekalog - Deset přikázání, která dal bůh Mojžíšovi na hoře Sinaj.

¹⁶⁶ GALLEY, Susanne. *Das jüdische Jahr: Feste, Gedenk- und Feiertage*, s. 175-176.

¹⁶⁷ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 87.

zasnoubených žen byla pannami až do druhého stadia sňatku.“¹⁶⁹ Od středověku hraje důležitou úlohu prostředník manželských sňatků, *šadchen*. Důležitost zprostředkování vhodného sňatku je zachycena nejen v agadě¹⁷⁰, ale také v Talmudu¹⁷¹ je zachycena legenda o římské matroně. V legendě je popsán rozhovor Rabiho a matrony, která mu položila otázku: „Za kolik dní Bůh stvořil svět?“ Rabi odpověděl, že za šest dní. Matrona se opět zeptala: „A co dělal potom až dosud?“ Rabi odpověděl, že dává dohromady manželství. Matrona odpověděla, že toto dokáže také, a navíc v krátké době, protože má k dispozici velké množství otroků. Rabi odpověděl: „to co je pro tebe jednoduché, je pro Hospodina složité, stejně tak, jako dělení Rudého moře“. Matrona shromáždila otroky a otrokyně a jedné noci je sezdala, ale následující den viděla důsledky svého činu. Začali se před ní objevovat pomlácení otroci a otrokyně, a tak se jich zeptala, co se děje. Jeden z nich řekl: „já ji nechci“, další řekla: „já ho nechci“ a tak matrona přiznala svoji chybu a vzkázala rabimu: „Žádný Bůh není jako ten váš a Tóra je pravdivá.“ Tento příběh odráží víru, že manželství je učiněno v nebesích, a že manželství je šťastné uzákonění Boží vůle, které trvá navždy, nicméně je nutné i lidské přičinění.¹⁷²

Aktivita zprostředkovatele se označuje hebrejským slovem *šiduch* a v zásadě nejde o nic jiného, než o dojednání možného manželství a o uzavření smlouvy. Je vystavena a podepsána listina, která obsahuje podmínky, *tnajim*, které budou muset být splněny v případě, kdy dojde ke zrušení zasnoubení.¹⁷³

Samotný obřad zasnoubení je konán v domě rodičů nevěsty, kde je rovněž přichystána přiměřená hostina. Jelikož se jedná o úřední akt,

¹⁶⁸ SCHOEPS, Julius, H. *Neues Lexikon des Judentums*, s. 125.

¹⁶⁹ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 92.

¹⁷⁰ Agada: obecné označení pro nehalachické (vyprávěcí) pasáže obsažené v Talmudu a midraši (midraš: studium, interpretace – termín označující jak metodu výkladu Tóry, tak literaturu jí obsahující), které nemají právní charakter.

¹⁷¹ Talmud: dosl. učení, studium. Jedná se o autoritativní celek židovského zákona a tradice.

¹⁷² NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 93.

při obřadu zasnoubení je požadováno, aby se ho účastnili svědci. Text požehnání, který je znám od 3. století, zahrnuje rabínskou podmínku zakazující sexuální styk budoucího ženicha a nevěsty. Oboustranná dohoda ze strany rodičů může zabránit zrušení smlouvy, nebo možným úvahám o jiných sňatcích. Budoucí nevěsta, která byla většinou hodně mladá, potřebovala však ještě nějaký čas k tomu, aby dozrála a také musela získat výbavu, bohatou kosmetickou soupravu a vhodné šperky. V případě ženicha to byla potřeba času pro založení domova a získání finančních prostředků, pro zajištění nezávislosti a přípravu bohaté svatební hostiny. Z těchto důvodů období zasnoubení může trvat i několik let, ale je-li předem dohodnuto, tento čas může být vymezen smlouvou.¹⁷⁴

Jak uvádí Bedřich Nosek a Pavla Damohorská ve své knize *Židovské tradice a zvyky*: „Ke zrušení období mezi sňatkem a zasnoubením dochází ve středověku, kdy jsou spojeny obřady zasnoubení (*erusin/kidušin*) a vlastní svatby (*nisu'in*) v jeden ceremoniál. Tato praxe je výsledkem působení hned několika faktorů. Jedním z nich mohly být neklidné podmínky a ničení židovských obcí v oné době. Z těchto důvodů nebylo vhodné oddělovat nevěstu a ženicha na nějakou delší dobu. Časté konfiskace a loupení majetku pak zpochybňovaly dlouhodobou schopnost dostát finančním závazkům.“¹⁷⁵

Čas mezi zasnoubením a samotným sňatkem se nazývá *erusin*. Jak bylo již výše uvedeno, k zasnoubení může dojít třemi způsoby, aby bylo manželství platné, a všechny tyto způsoby se musí vykonat za přítomnosti svědků. Pokud mají muž a žena sexuální styk za účelem sňatku, jsou opravdu svoji, nicméně tento způsob byl učenci zakázán, a to kvůli možnému zneužití. Pokud muž předá ženě smlouvu s platnými podpisy dvou svědků, považuje se pár rovněž za sezdaný. Následuje třetí způsob,

¹⁷³ VRIES, Simon, Philip, de. *Židovské obřady a symboly*, s. 192.

¹⁷⁴ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 92.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 93.

tím je darování něčeho cenného. *Tóra* neurčuje, o jakou hodnotu by mělo jít, nicméně rabínské učenci stanovili jednoduché pravidlo. Ženich má darovat nevěstě zlatý prsten bez drahokamů nebo jiných ozdob.¹⁷⁶ Tento zvyk se objevuje už v Babylonii v 7. a 8. století, a odtud dochází k rozšíření do Izraele a pak do ostatních zemí diaspory.¹⁷⁷ Darování prstenu (příloha č. 6.) je ústředním prvkem, který nesymbolizuje manželství, ale tvoří jej. Prsten proto musí ženich vlastnit, protože nikdo nemůže darovat něco, co mu nenáleží. Přijetím prstenu nevěsta se vstupem do manželství souhlasí.

Jelikož v období středověku došlo ke spojení *erusin* (zásnub) a *nisu'in* (roční prodlevy), soupis závazků, který bylo zvykem sepsat při zásnubách, čímž si ženich s nevěstou přislíbili manželství, se v současné době symbolicky uzavírá až v den svatby. Při jejich sepsání matky ženicha a nevěsty také symbolicky společně rozbijí talíř.¹⁷⁸

4.6.2 Přípravy na svatební den

Vzhledem k tomu, že je svatba chápána jako jedna z nejdůležitějších událostí v životě vůbec, klade se náležitý důraz nejen na společný život, ale také na přípravu samotného obřadu.¹⁷⁹ Jedním ze zvyků je, že o šabatu před svatbou bývá ženich vyzván ke čtení *Tóry*, po té jej ženy zasypou cukrovinkami, jako symbol sladkého manželského života.¹⁸⁰ Nevěsta pak navštíví rituální lázeň mikve, kde se třikrát ponoří, aby se rituálně očistila. V mikve si pečlivě ostříhá nehty na ruce i na nohy. Dohlážitelka, většinou rabínova žena, je posbírání a za recitace speciální modlitby je spálí. Pokud by nebyly spáleny všechny, mohla by je žena po smrti hledat. Při tomto obřadu dohlážitelka nahlas prohlašuje, že se jedná o košer dceru

¹⁷⁶ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*, s. 322-323.

¹⁷⁷ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 111.

¹⁷⁸ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*, s. 323-324.

¹⁷⁹ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 98.

¹⁸⁰ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*, s. 324.

Izraele. Mikve je důležitá pro rodinnou čistotu, pro rodinný život dle zásad judaismu, a proto v nově zakládaných obcích bývá často mikve budována dříve nežli synagoga. Dohlážitelka při této příležitosti udělí nevěstě několik užitečných rad, jak počítat dny po menstruaci, kdy mít styk se svým mužem, či jak si zachovat manželskou čistotu prostřednictvím mytí v ženské lázni.

V některých obcích bývalo v rámci ceremonie mikve zvykem, že se nevěstě upletly malé copánky a na jejich konce byly navázány kousky cukru. Po svatebním obřadu, nebo ještě před ním, pak byly ženě vlasy ostříhány. Žena pak po celý svůj zbytek života nosila *šejtl* (paruku), nebo *koif* (šátek). V současné době se v ortodoxních komunitách nosí paruky, které jsou od pravých vlasů takřka k nerozeznání. Tento zvyk, který pochází z biblických a talmudských dob, je znamením cudnosti a zdrženlivosti, odhalení ženských vlasů bylo a je považováno za ponižující.¹⁸¹

Samozřejmostí je, že se 24 hodin před svatebním dnem ženich s nevěstou nesetkají, v některých společenstvích jde dokonce o celý týden.¹⁸² „*Muž i žena se mají hluboce soustředit na nastávající významný den, musejí se rozloučit se svobodným stavem a uvědomit si, že činí velmi zásadní krok. Mají si být vědomi, že se spojí dvě duše v jedinou.*“¹⁸³

K dalším z charakteristických svatebních zvyků patří předsvatební půst. Manželství představuje nový začátek, a proto je důležité do něj vstoupit s čistým štítem:¹⁸⁴ „*Den, kdy dva lidé vstupují do manželství, je brán jako Jom kipur, to znamená den, v němž Bůh odpouští hříchy, tedy příležitost pro očistu srdce i mysli.*“¹⁸⁵ Proto bývá nejen zvykem, že se pár postí, ale zároveň recituje modlitbu vyznání hříchů *Al chet* – v *Jom kipur*,

¹⁸¹ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 98-99.

¹⁸² SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*, s. 33.

¹⁸³ Tamtéž, s. 33.

¹⁸⁴ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 101.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 101.

na konci odpolední bohoslužby. Tento ritus, pocházející z 16. století, vychází z talmudského tvrzení, že hříchy svatebního páru jsou v den jejich svatby odpuštěny.¹⁸⁶

4.6.3 Svatební den

Židovské náboženství akceptovalo až do středověku polygamii a muž mohl mít dvě a více žen. Po nařízení rabína Geršoma (Německo přelom 10. a 11. století) se postupně s výjimkou některých afrických komunit, konstituovala monogamie, která je dnes jedinou akceptovatelnou formou soužití.¹⁸⁷

Při uzavírání sňatků se dodržovala někdy zvláštní pravidla, například i to, ve který den bude sňatek uzavřen: „Z talmudického období jsou dochovány zprávy, že se panny vdávaly ve středu a vdovy ve čtvrtek. Volba středy byla ovlivněna skutečností, že rabínské soudy zasedaly v pondělí a ve čtvrtek. V případě, že manžel zjistil, že jeho nevěsta nebyla panna, ačkoliv byla za takovou prohlášena, mohl se okamžitě odvolat k soudu.“¹⁸⁸ Podle knihy Genesis o stvoření světa je však nejvhodnějším dnem pro uzavření sňatku úterý, protože v tento den, Bůh dvakrát vyslovil „je to dobré“ (Gn 1,10-1,12).¹⁸⁹ Existují však dny, kdy se žádné svatby konat nemohou. Jedná se o několik po sobě jdoucích týdnů období smutku. Je to období mezi *Pesachem* a *Šavu'ot*¹⁹⁰ a doba mezi postními dny v *tamuzu*¹⁹¹ a v *avu*¹⁹². Žádná soukromá slavnost se rovněž nemůže konat

¹⁸⁶ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 101.

¹⁸⁷ VESELSKÁ, Dana. *Mazal tov: Hodně štěstí: židovské svatební obřady, historie a současnost = Good luck: Jewish wedding ceremonies, past and present*, s. 18.

¹⁸⁸ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 101.

¹⁸⁹ SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, KÁRNÝ, Miroslav, FRANKOVÁ, Anita, PAVLÁT, Leo, PUTÍK, Alexandr, FIEDLER, Jiří. *Židé - dějiny a kultura*, s. 133.

¹⁹⁰ Pesach často nazývaný „Svátek nekvašených chlebů“. Je svátkem osvobození židovského národa z tyranského zajetí a zároveň slavnostní probouzení půdy a země.

¹⁹¹ Tamuz je desátý měsíc občanského a čtvrtý měsíc biblického židovského kalendáře. Jedná se o letní měsíc, který trvá 29 dní.

¹⁹² Av - Kvůli tragickým událostem 9. avu se jedná o nejsmutnější měsíc v židovském kalendáři.

ve dnech národního smutku.¹⁹³ Dalším pravidlem je, že se svatby nekonají o *šabatech* a jiných svátcích, je to pro to, že by došlo ke snížení hodnoty dvou radostných událostí. Ze stejného důvodu není vhodné, aby ve stejný den se konala svatba sourozenců.¹⁹⁴ Svatební den musí být také zvolen tak, aby o něm snoubenci mohli mít v souladu s halachou sexuální styk první noc po svatbě, stanovení termínu svatby se tedy odvíjí od menstruačního cyklu ženy.¹⁹⁵

Po týdenním odloučení se snoubenci opět spatří, ale až bezprostředně před obřadem. Nevěsta sedí na zvláštním trůnu. Její obličej ještě není zahalen a hosté, pochopitelně jen ženy, k ní přistupují, obdivují její krásu, její krásné šaty a gratulují jí. Ženich se společně se svými mužskými hosty ve vedlejší místnosti modlí. Po modlitbě se za přítomnosti svědků, rabína, otců ženicha a nevěsty podepíše svatební smlouva – *ketuba*. (příloha č. 5.) *Ketuba* je psaná aramejsky a nejen že je v ní uvedeno výše věna a případné vyrovnání v případě rozvodu, ale obsahuje především formule o vzájemné lásce a zodpovědnosti. Po podpisu smlouvy ženich přijde k trůnu, kde po odloučení opět spatří nevěstu a přehodí přes ni závoj. Tato tradice je spojena s příběhem Rebeky, která se zakryla závojem, když se poprvé setkala s Izákem:¹⁹⁶

Bible praví: „ *I Rebeka zvedla oči a spatřila Izáka. Seskočila z velblouda a řekla služebníkovi: „Kdo je ten muž, který tam jde v polích nám naproti?“ Služebník odpověděl: „To je můj pán“; tu vzala závoj a zahalila se. Služebník vyprávěl Izákovi o všem, co pořídil, a Izák uvedl Rebeku do svého stanu: vzal si ji a stala se jeho ženou a měl ji rád.“* (Gn 24,64-24,67)

Po tom, co je nevěsta zahalena, je poučena o svých povinnostech a odpovědnostech. Před tím, než se ženich od nevěsty oddělí, je v některých

¹⁹³ VRIES, Simon, Philip, De. *Židovské obřady a symboly*, s. 199.

¹⁹⁴ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s.101.

¹⁹⁵ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*, s. 325.

komunitách zvykem oba posypat zrním na znamení plodnosti. Snoubenci se pak opět shledají pod *chupu*.¹⁹⁷ (příloha č. 4.) Chupa je svatební baldachýn, pod kterým jsou při svatebním obřadu snoubenci oddáni. Baldachýn připomíná Abrahámův stan, a proto pro něj bývá často natrvalo vyhrazen pozemek sousedící se synagogou. Je zároveň symbolem nové domácnosti, kterou chtějí založit, vždy pohostinného domu, který je v judaismu důležitou povinností.¹⁹⁸ Pod chupu nejprve přijde v doprovodu rodičů *chatan* (ženich), po něm *kala* (nevěsta), která je doprovázena svými rodiči. Nevěstu halí závoj a na znamení čistoty je oděna do bílých šatů.¹⁹⁹ V ortodoxních rodinách se nevěsta vodí sedmkrát okolo ženicha. Při této ceremonii, která pochází z kabaly, má dojít ke spojení ženiny duše s mužskou. Starostlivá ženská duše se bude navždy starat o tu mužskou.²⁰⁰ Sedmero obcházení může být také vykládáno jako symbol stvoření světa, které Bůh uskutečnil za sedm dní, šest dní tvořil a sedmý odpočíval.²⁰¹

Samotný obřad „*nisuin*“ zahájí obvykle rabín, který nejprve recituje požehnání nad vínem. Po rabínských požehnáních se ženich s nevěstou napijí z jednoho poháru vína a ženich navlékne nevěstě prsten:²⁰² V okamžiku, když ženich tento prsten navlékne nevěstě, prohlašuje (*Harej at mekudešet li be-taba'at zu ke-dat Moše ve-Jisra'el*): „*Hle, tímto prstenem jsi mi zasvěcena podle zákonů Mošeho a Izraele.*“ Význam věty je ten, že erusin jsou v souladu se zákonem Tóry.²⁰³ Svatební prsten je používán pouze při obřadu, není tedy určen pro běžné nošení. Obvykle také bývá majetkem synagogy. Je větších rozměrů, průměr obroučky bývá

¹⁹⁶ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*, s. 34.

¹⁹⁷ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 104.

¹⁹⁸ NEWMAN, Ja'akov a SIVAN, Gavri'el. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*, s. 61-62.

¹⁹⁹ SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, KÁRNÝ, Miroslav, FRANKOVÁ, Anita, PAVLÁT, Leo, PUTÍK, Alexandr, FIEDLER, Jiří. *Židé - dějiny a kultura*, s. 133-134.

²⁰⁰ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*, s. 35.

²⁰¹ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 106.

²⁰² SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, KÁRNÝ, Miroslav, FRANKOVÁ, Anita, PAVLÁT, Leo, PUTÍK, Alexandr, FIEDLER, Jiří. *Židé - dějiny a kultura*, s. 134.

kolem 3 centimetrů a vyskytuje se ve dvou verzích. Buď se jedná o jednoduchou obroučku, která je zdobena řadami filigránových puklic, nebo se jedná o prsten s masivní hlavicí ve formě domu s vyznačenými detaily. U obou verzí je z vnitřní nebo z vnější strany vyrytý nápis „*mazal tov*“ (hodně štěstí). Prsteny jsou většinou vyrobeny ze stříbra, jen zřídka kdy ze zlata.²⁰⁴ Po darování prstenu je rabín nebo jiná pověřená osoba poctěna čtením ketuby (svatební smlouvy). Po té, co je ketuba přečtena, ženich ji podepíše a pravou rukou předá nevěstě, ona ji pravou rukou přijme. Společně pak vypijí druhý pohár vína a následně naslouchají sedmi svatebním požehnáním. Na závěr obřadu ženich rozbije skleněný pohár a svatebčané zvolají „*mazal tov!*“. Rozbitím poháru se plní talmudský příkaz, aby zúčastnění nezapomínali na vážnost této chvíle, a současně jsou střepy symbolem připomínající zboření jeruzalémského chrámu.²⁰⁵ Právní obřad je ukončen v okamžiku, kdy jsou novomanželé odvedeni do místnosti, ve které po dosavadním půstu společně pojedí, a společným pokrmem je pak naplněno sjednocení manželství. Manželský pár je s jásotem uvítán a svatba je uctěna vlastní hostinou. Svatební hostina začne až v okamžiku, kdy si všichni umyjí ruce, rozlomí kousek chleba, který posypou solí a po vysloveném požehnání ho sní. Posezení u jídla je okořeněné vtipným slovem, jemuž dává tón nadšení a zbožnost. V některých rodinách se slavnostní hostiny konají sedm dní. Za přítomnosti mladých manželů a nových hostů, zazní každý den sedmero požehnání, nebo alespoň ta poslední po modlitbě po jídle.²⁰⁶

4.6.4 Jibum - Levirátní sňatek

V židovství je po staletí udržována tradice *Jibum* - levirátního sňatku. Podle této tradice se musí muž po smrti svého mužského příbuzného, většinou

²⁰³ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*, s. 323.

²⁰⁴ KOSÁKOVÁ, Eva. *Slovník judaik*, s. 62.

²⁰⁵ SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, KÁRNÝ, Miroslav, FRANKOVÁ, Anita, PAVLÁT, Leo, PUTÍK, Alexandr, PAVLÁT, Leo, FIEDLER, Jiří. *Židé - dějiny a kultura*, s. 134.

bratra, oženit s jeho vdovou. Na rozdíl od jiných kultur judaismus obvykle praktikuje toto pravidlo pouze v případě, když je vdova bezdětná, respektive pokud neporodila syna. Účel a princip tohoto sňatku je vnímán jako jeden ze základních kamenů židovského manželského práva. Účelem je jednak ochrana práv vdovy, jejíž společenské postavení by bylo v tomto případě velmi složité. Dalším důvodem je zajištění pokračování rodinné linie zesnulého muže. Význam levirátního sňatku dokládá i pozornost, která je mu věnována ve zvláštní části Talmudu. Žena nemá možnost takovýto sňatek odmítnout, je již neodmyslitelně připoutána nejen z pohledu společensko-náboženského, ale i z pohledu ekonomického a to především v otázce věna. Jejím hlavním posláním je zajištění rodové kontinuity zemřelého muže. Prvorozený syn, který se narodí z takového sňatku, pak nosí jméno zemřelého.

Pokud však bratr zesnulého odmítá naplnit svou povinnost, žena musí oznámit toto jednání před staršími, kteří v tomto případě zastupují nejen zájem její, ale i zájem zesnulého a stejně tak i zájem nenarozeného syna:²⁰⁷ *„Starší jeho města předvolají toho muže a promluví k němu. Když on předstoupí, řekne: „Odmítám si ji vzít.“ Ta, které dluží švagrovskou povinnost, k němu v přítomnosti starších přistoupí, sundá mu z nohy střevíc, naplije mu do tváře a pronese tato slova: „Tak se děje muži, který znovu nepovznese dům svého bratra“, a jeho dům se bude v Izraeli nazývat takto: „dům bosákův“.* (Dt 25,8-25,10)

Tímto odlučovacím obřadem jsou oba zbaveni levirátní povinnosti a žena se tak může provdat za jakéhokoliv muže s výjimkou příslušníka kněžského rodu – kohena. Zajímavostí je, že tento tzv. švagrovský sňatek se dodržoval především v sefardských komunitách, na rozdíl

²⁰⁶ VRIES, Simon, Philip, De. *Židovské obřady a symboly*, s. 213-214.

²⁰⁷ VESELSKÁ, Dana. *Mazal tov: Hodně štěstí: židovské svatební obřady, historie a současnost = Good luck: Jewish wedding ceremonies, past and present*, s. 153-156.

od aškenázských oblastí, kde se již po staletí neprováděl. Dnes je přitom právo ženy na *chalicu*²⁰⁸ pro židovskou komunitu závaznou normou.²⁰⁹

4.6.5 Rozvod

Jelikož je židovství na rozdíl od křesťanství velmi realistické, povoluje za jistých okolností rozvod.²¹⁰ Průběh rozvodu vychází opět z biblického ustanovení Dt.24, 1nn, a je přísně normován halachou. To znamená, že v židovství nejsou uznávány civilní rozvody. Bible také stanovuje, že rozvést se může pouze muž. (Dt 24,1-24,4). Jsou pouze dva případy, které znemožňují muži rozvod. Jednou z nich je křivé obvinění, že dívka, s níž se oženil, nebyla panna. Tím druhým případem je pokud sám znásilnil ještě nezasnoubenou pannu. Muž je povinen s touto dívkou uzavřít sňatek a nesmí se s ní nechat rozvést. Oba tyto případy pramení z ochrany cti ženy.²¹¹

*„Bible uvádí tři základní stupně, jež jsou podstatné pro uskutečnění rozvodu: musí to být psaný dokument, manžel musí předat rozvodový list manželce a manželka musí opustit manželův dům“.*²¹²

Na průběh rozvodu dohlíží *bejt din* – rabínský soudní dvůr, který je z pravidla ustanoven ze tří rabínů, kteří jsou znalí manželského a rozvodového práva. Kromě nich se rozvodu účastní *sofer* – písař a dva *edim* – svědci, kteří musí být zbožní a nesmí být v příbuzenském vztahu nejen mezi sebou, ale ani ke stranám v rozvodovém řízení. Účast těchto osob je nezbytná k vydání rozvodové listiny zvané *get*. V případě, že není možné zajistit svědky, je možné, aby je nahradili členové rabínského dvora. Před podepsáním *getu* je nutné vyvinout veškeré úsilí k tomu, aby se

²⁰⁸ Chalice: dosl. odstranění obuvi – odlučovací obřad, kde jsou muž i žena zbaveni levirátní povinnosti.

²⁰⁹ VESELSKÁ, Dana. *Mazal tov: Hodně štěstí: židovské svatební obřady, historie a současnost = Good luck: Jewish wedding ceremonies, past and present*, s. 156.

²¹⁰ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*, s. 36.

²¹¹ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 124.

²¹² Tamtéž, s. 125.

rozvodu zabránilo. V případě, že již došlo k civilnímu rozvodu a k majetkovému vyrovnání, nemusí být get sepsán, pro židovské právo je toto dostatečným důvodem pro obě strany. Celé rozvodové řízení by nemělo trvat déle než jeden a půl až dvě hodiny a jeho větší část je věnována sepsáním rozvodové listiny. Dokument je psán ručně, písmeny a vnější úpravou jako svitek Tóry, musí obsahovat všechna jména manželů, datum a jméno města, ve kterém byl sepsán. Get je psán v aramejštině a při jeho psaní je nutné pečlivě dbát na správnost údajů, protože případná chyba by znamenala jeho neplatnost. Po ukončení rozvodového řízení se do getu učiní malá trhlina na znamení toho, že byl použit a nemůže se použít znovu. Tento je pak předán ženě. Muži i ženě se pak vystaví oficiální dopis, který potvrzuje uložení getu, a tím je jim uděleno i právo na nový sňatek. Nicméně pro ženu ještě platí ustanovení, že nový sňatek může uskutečnit až po uplynutí 92 dnů po rozvodu. Je to proto, že pokud by se vdala dříve a otěhotněla by, mohlo by dojít k nesrovnalostem při stanovení otcovství. Po uplynutí 92 dnů se žena může znovu provdat za jakéhokoliv Žida s výjimkou těch, se kterými byla v minulém manželství v příbuzenském vztahu. Samozřejmě sňatek nepřipadá také v úvahu, pokud se jedná o kohena.

Přestože právo na rozvod náleží pouze muži, v Talmudu se uvádí i důvody obhajující ženinu žádost o rozvod. Jelikož ale ženě chybí pravomoc podat žádost o rozvod, rabíni, když se prokáže dostatečný důvod, působí na muže tak, aby sám podal žádost o rozvod. Důvody opravňující ženu požadovat u rabínského soudu, aby působil na manžela, jsou následující:²¹³

- „1) když se u manžela objevily vážnější fyzické defekty*
- 2) podmínky, za nichž je nemožný sexuální styk*
- 3) když se manžel zabýval páchnoucím řemeslem*

²¹³ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 125-129.

4) *chronicky páchnoucí dech atd.*²¹⁴

Ke zlepšení rozvodové situace v postavení ženy nastává až za rabiho *Geršoma ben Jehudy*²¹⁵, který stanovil, že k rozvodu je nutný i souhlas ženy. Ve skutečnosti šlo o to, že pokud muž neměl souhlas ženy, odmítli rabíni zahájit rozvodové řízení. Pokusy o zlepšení ženské otázky se objevují i ve středověku, kdy k důvodům pro požadavek na rozvod z viny manžela byly přidány dva body, nesnášenlivá povaha muže a bití ženy.

V 18. a 19. století s koncem židovské autonomie dochází opět ke zhoršení postavení ženy. Končí rabínské soudy, a tím i prostředek jak působit na manžela. Současné rabínské soudy v Izraeli tuto pravomoc opět získaly a vládnou dokonce i větší pravomocí, nežli tomu bylo ve středověku.²¹⁶

4.7 Úmrtí

*„Rabi Eleazar řekl: Rodíme se, abychom zemřeli. Umíráme, abychom žili a byli souzeni – aby každý poznal, hlásal a uznal, že on je Bůh, on – tvůrce a stvořitel, soudce, svědek i žalobce. Jednou vysloví svůj osud – buď pochválen. U něho není nespravedlnost, zapomenutí, podjatost ani uplácení, neboť mu všechno patří. Proto měj na paměti, že ze všech svých činů budeš skládat účty. Nenech se ošálit pokušením, že hrob ti bude útočištěm. Neboť bez své vůle jsi byl zrozen, bez své vůle žiješ, proti své vůli musíš zemřít a proti své vůli budeš jednou skládat účty před králem králů, před svatým, buď pochválen.“*²¹⁷

Všechny významné životní mezníky lidského života doprovázejí různé rity, zvyklosti a obyčeje. Stejně je tomu i v případě posledních okamžiků života člověka. Již z talmudských dob patří k tradici všech

²¹⁴ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 129.

²¹⁵ Geršom ben Jehuda (960-1028) aškenázský učenec, zvaný rovněž Geršom – Světlo exilu.

²¹⁶ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 129.

židovských obcí ustanovení pohřebního bratrstva *Chewra kadiša*. Členové tohoto spolku dobrovolně podstupují povinnost pohřbít mrtvého, aby tak uchránili pozůstalé v době jejich hlubokého zármutku, a tím je ochránili ještě od většího duševního vyčerpání. V tradičním prostředí je čest být členem tohoto dobrovolného, charitativního bratrstva, a proto je jejich činnost považována za nejčistší podobu dobročinnosti. Členství jednotlivých osob je podmíněno stupněm jejich vzdělání, to znamená, že jenom těm nejvzdělanějším a nejváženějším je dovoleno, aby prováděli činnosti spojené s péčí o těžce nemocné, umírající a zemřelé.²¹⁸ Jednou ze základních povinností v případě nemoci člena židovské obce je tzv. návštěva nemocných. Jedná se o důležitou náboženskou povinnost, kterou zmiňuje i Talmud. Členové pohřebního bratrstva dotyčného a jeho rodinu podporují jak po stránce duchovní, tak po stránce finanční. Po stránce finanční jde nejen o zajištění materiálních potřeb, ale také například o zajištění lékařské péče. V rámci duchovní podpory přítomní recitují žalmy, případně speciální modlitby za uzdravení. Recitace modliteb a žalmů probíhá až do té doby, pokud je nemocný při vědomí. V případě, že umírající upadne do agónie – *gesissa*, je pro člena spolku, je-li k tomu vyzván, uložena povinnost, setrávat dnem i nocí u lože nemocného, a to do jeho posledního vydechnutí. Pomocí prachového peří, které se po dobu 8-10 minut přiloží k nosu, se zjistí, zda nastal skon.²¹⁹

V okamžiku, kdy člen židovské obce zemře, otevrou se všechna okna a veškerá voda, která se nachází v domě je vylita ven.²²⁰ Po tom, co je ověřeno, že dotyčný opravdu zemřel, je tělo ponecháno na čtvrt hodiny v klidu. Po tomto čase se mrtvému zatlačí oči a na obou koncích

²¹⁷ PETUCHOWSKI, Jakob J. *Kniha rabínské moudrosti: příběhy mistrů staré židovské tradice*, s. 50.

²¹⁸ DOLEŽELOVÁ, Jana. *Úcta k živým i mrtvým (židovské zvyky i instituce při pohřbívání)* In: *Židovská ročenka: 5751 : 1990 – 1991*. Praha: Rada židovských náboženských obcí ČR, 1991, s. 64-68.

²¹⁹ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 136-137.

²²⁰ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*, s. 344.

horních končetin se naznačí Hospodinovo jméno *Šadaj*²²¹. Ostatní údy jsou položeny do roviny a zakryty. Po další čtvrt hodině je tělo položeno na zem s nohama směrem ke dveřím, ústa jsou převázána šátkem, palce u nohou jsou svázány nití a tělo přikryto prostěradlem. Na znamení úcty k duši opouštějící tělo jsou u hlavy zesnulého zapáleny voskové, či olejové svíce, dle mystiků plamen umožňuje snadnější výstup duše k nebesům. Dle jiného vysvětlení se svíce zapalují proto, aby se zamezilo působení zlých duchů.²²² Kolem zesnulého se shromažďují jeho blízcí, posadí se kolem něj a recitují žalmy.²²³

4.7.1 Pohřeb

Důležitým bodem v přípravě na pohřeb je „*tahara*“ neboli očištění, omytí. Důvodem pro omytí a potření vonnými esencemi je přesvědčení, že tělo člověka, které je omyto ihned po narození se musí na konci života stejně tak omýt, jelikož se navrácí zpět k Bohu. Oblékání – „*leviša*“ je svěřeno dvěma osobám. Oblečení se skládá z jednoduchého rubáše zvaného *kitl*, je to proto, že by se mezi lidmi neměly dělat žádné rozdíly. Další části oděvu jako kalhoty, košile, punčochy aj., celkem sedm dílů se nazývají *tachrichim*. Pokud se jedná o muže, pokládá se přes půl čela ještě *talit*, jehož jedna třásně je odstřižena „*pasul*“ (neplatný). Je to na znamení toho, že dotyčný již není svázán se židovským zákonem. Po oblečení se mrtvý položí do dřevěné rakve i na nosítka, v nichž je nesen ke hrobu. Pohřbení se musí uskutečnit do 24 hodin od skonu.²²⁴ Toto ustanovení bylo odvozeno z Bible: „*nesmí být mrtvola ponechána na tom stromě přes noc; téhož dne ho pohřbíš, neboť pověšený je Božím prokletím a ty neznečistíš půdu, kterou ti Jahve, tvůj Bůh, dává za dědictví.*“ (Dt 21,23)

²²¹ Šadaj – Bůh všemohoucí.

²²² NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 137-138.

²²³ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*, s. 344.

²²⁴ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 139-141.

Halvajt ha-met znamená vyprovázení zesnulého na hřbitov. (příloha č. 7.) I toto probíhá v předepsaném pořadí. Procesí se účastní členové *chevry kadiši*, představitelé obce a příbuzní. Při cestě na hřbitov je zvykem zastavit se u synagogy, kterou zesnulý navštěvoval.²²⁵ Po recitaci *kadiš*²²⁶ si na hřbitově nejbližší příbuzní natrhnou své šaty na znamení smutku. Takto natržené šaty za rodiče by se nikdy neměly dát nikomu k opravě, pokud je tento rituál vykonán za jiného příbuzného, mohou se dát opravit po sedmidenním období smutku.²²⁷ Dalším důležitým prvkem pohřební ceremonie je *hesped* (pohřební řeč), při které řečník hovoří o činech a dobrých skutcích, na druhou stranu by neměl pochlebovat, neboť Bůh trestá řečníka, který pje chválu jen pro peníze. Trest čeká i na toho, který chválu omezí. Po uložení do hrobu a zasypání, než se pozůstalí přemístí do obřadní síně, umyjí si ruce na znamení toho, že se smrtí nemají nic společného.²²⁸ Místo posledního odpočinku je označeno náhrobkem, který je na hrob umístěn po uplynutí jednoho roku od pohřbu. Obvykle se jedná o kamenné desky, ale tyto desky mohou být i dřevěné. Náhrobky bývají zakončeny půlkruhem.²²⁹ Židovský náhrobek popisuje Bedřich Nosek a Pavla Damohorská v knize *Židovské tradice a zvyky* takto: „*Nápis na náhrobku obsahuje hebrejské jméno zesnulého, hebrejské jméno jeho otce (v některých sefardských komunitách jméno matky), hebrejské datum úmrtí dle židovského kalendáře (může být doplněno údajem ze sekulárního kalendáře), počáteční písmena hebrejského citátu: Tihje nišmato ceria bi-cror ha-chajim neboli Necht' je jeho (její) duše spojena ve spojení se životem. [...] Nápis na náhrobku může být doplněný eulogií, florální dekorací, dekorací značící jméno zesnulého [...] od 17. století se objevují symboly povolání – např. kniha*

²²⁵ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 141.

²²⁶ Kadiš je židovský chvalo zpěv, sloužící jako předěl v bohoslužbě. Kadiš je psán hebrejsko-aramejsky a říkal se pravděpodobně již v Izraeli v dobách druhého Chrámu.

²²⁷ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*, s. 346.

²²⁸ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 142-143.

²²⁹ KOSÁKOVÁ, Eva. *Slovník judaik*, s. 36.

připomínala učitele a učence, hmoždíř lékárníka. Speciální symboly – žehnající ruce a levitská konvička – jsou vyobrazovány na náhrobcích členů kněžských a levitských rodů.²³⁰

4.7.2 Období smutku

Období smutku lze rozdělit do několika etap. *Onen* je označení pro toho, kdo bezprostředně ztratil rodinného blízkého a to do doby pohřbu. Nemá povinnost se modlit, vykonávat micvot, nesmí si stříhat vlasy, holit se, nesmí mít pohlavní styk, dále nesmí vést obchod, jíst maso a pít víno. Po tom, co je tělo pohřbeno, nastává období zvané *avelut*. Jedná se o sedm dní intenzivního smutku. I když pro toto období již platí dodržování náboženských zákonů, truchlíci většinu tohoto času tráví ve svém domě a jí pouze jídlo jemu přinesené. Většinou se jedná o čochku, chléb a vejce, jako symboly uceleného životního kruhu.

Po ukončení *avelut* nastává druhá fáze, která se nazývá *šlošim* neboli třicet.²³¹ Truchlíci se převléknou do jiných neroztržených šatů a vrátí se ke svým běžným povinnostem. Po zbylých třicet dní se pozůstalí stále nesmí holit, stříhat si vlasy a nesmí se zúčastňovat žádných oslav a zábavných akcí. Pokud se truchlí za rodiče, období smutku trvá dvanáct měsíců, z toho jedenáct měsíců se za zesnulého recituje kadiš. Během celého roku se pozůstalí rovněž nesmí účastnit společenských akcí a jiných oslav, neměl by si kupovat ani nové šaty, jen pokud to není nutnost vyplývající z jeho zaměstnání, a ani by se během tohoto roku neměl stěhovat do jiného domu.

Třicátý den po pohřbu je zvykem navštívit hrob zesnulého. Po recitaci žalmů je zvykem vyvýšit zesnulého, udělit poučení přítomným a vyslovit soustrast truchlícím. Kdykoliv navštívíme hrob, ať už příbuzného, nebo kohokoliv jiného je zvykem položit na hrob drobný kamínek

²³⁰ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 143.

na znamení respektu a toho, že byl hrob navštíven. Po návštěvě hřbitova si opět myjeme ruce, ale nespěcháme s jejich osušením.²³²

Pokud člověk žil podle Tóry, dodržoval micvu a obecné hodnoty židovské etiky, byl spravedlivý, soucitný, sociálně angažovaný a především ctil lásku k Bohu, pak podle mínění moudrých, prožil naplněný a smysluplný život.²³³

²³¹ NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*, s. 144-145.

²³² LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*, s. 351-352.

²³³ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*, s. 40.

5. ZÁVĚR

Ve své diplomové práci *Judaismus tradice a zvyky – životní běh* jsem se zaměřila na tradice a zvyky ortodoxních Židů se zvláštním přihlédnutím k dějinným událostem židovského národa, jenž podle mého názoru bezprostředně souvisí s každodenním životem každého Žida. Právě tyto dějinné události, které jsem nastínila v první části práce, měly zcela zásadní vliv na utváření židovského společenství v kontextu prožívání jejich života plného rituálů, zvyků a svátků, vycházejících z židovského učení. Judaismus se řadí spolu s křesťanstvím a islámem ke třem velkým monoteistickým náboženstvím, jimž je společná víra v jediného a výlučného Boha, který stvořil nejen celý svět, ale i člověka. Boha, který existuje mimo tento náš svět a přes to do něj zasahuje. Židovský Bůh je absolutně spravedlivý, přísně trestající očekává od svého národa prakticky tentýž model chování. Bůh, který stvořil svět z ničeho a jedná v dějinách a v životě svého národa a jehož jméno se v židovské tradici nesmí vyslovit (je označován podle židovské tradice různými názvy – Hospodin či Jahve) je Bohem izraelského národa a izraelský národ je služebníkem Božím.

Není možné od sebe oddělit židovskou víru - tedy náboženství, od židovské kultury - tedy každodenního života. V judaismu je židovská víra a její praktikování nedílnou součástí života. Tradiční židovský ať náboženský, či každodenní život je svázán zcela přesně danými zákony, předpisy a rituály. Je pravděpodobné a všeobecně tak vnímáno, že židovské tradice přetrvaly staletí v téměř nezměněné podobě v důsledku nejen svého přesného vymezení, ale především jejich striktním dodržováním a důslednou náboženskou praxí vycházející z Bible. Základem judaismu je hebrejská bible neboli Tanach – Tóra, Proroci a Spisy. Součástí posvátné služby židovského národa vůči svému Bohu je podle judaistických tradic dodržování zvláštních náboženských předpisů – micvot, jenž se staly součástí židovské morálky a etiky.

Druhá část práce je věnována náboženské praxi Židů, která ovlivňuje celý běh jejich života od narození po smrt. Pokusila jsem se nastínit náročnost a rozsáhlost dodržování všech židovských náboženských příkazů. Tato praxe Židů vychází přímo od Boha a božího zjevení a vedle zásadního pramene Starého zákona obsahuje 45 knih učení. Jedním z nejdůležitějších pilířů židovské víry je idea smlouvy o nezrušitelném svazku mezi Bohem a jeho vyvoleným židovským lidem. Nejzákladnějším a nejsvětějším textem judaismu je Tóra. Podle tohoto zákona se Žid stává Židem buď tím, že se narodí židovské matce, nebo složitým procesem podle halachy, tedy konverzí. Aby se mohl uchazeč o židovskou víru stát příslušníkem židovské obce, musí podstoupit velmi zdoluhavou cestu plnou překážek, podle přesných pravidel a tradic. Základem této cesty je vytrvalost, díky níž se prokazuje opravdovost přesvědčení stát se Židem. Uchazeč si musí osvojit kromě hebrejštiny také pravidla spojená s Tórou jako je například modlení v synagoze či předepsané očistné úkony a podle tradic dodržování všech nařízených svátků. Je zřejmé, že pro jedince, který se Židem narodil a vyrůstal v židovské obci je toto dodržování náboženské praxe a tradic samozřejmostí, ale pro jedince, který se stává Židem až konverzí je přijetí tohoto způsobu života velmi náročné a zcela změní jeho dosavadní způsob života.

Hlavní důraz v judaismu je kladen především na domov a rodinu. Tradiční židovská domácnost dodržuje předpisy související s rituální očistou jídla nejen v židovském domě, ale i mimo domov. Podle židovských tradic a zákonů jsou rozděleny úlohy mezi muže a ženu. Hlavní úlohou ženy je dbát o správné vedení domácnosti podle kašrutu a výchova dětí. Židovská žena je odpovědná za atmosféru židovského domova, dodržování židovských svátků, přípravu košer pokrmů, přesně podle tradic a příkazů Tóry. Mnohem více povinností je však kladeno na muže jako na pokračovatele židovských principů a víry. Podle židovské tradice je otec například zodpovědný za vzdělání svého syna. Již od narození s ním v hebrejštině rozmlouvá a vyučuje ho Tóře. Aby mohla být naplněna

úmluva s Bohem a splnění biblický příkaz je pro židovského věřícího nejdůležitějším okamžikem v životě narození potomka, jako pokračovatele židovských tradic. Narozením tedy začíná pro Žida život plný rituálů a Božích příkazů. Všechny jednotlivé mezníky lidského života, kterými jsou kromě narození, školního věku, vstupu do věku náboženské dospělosti, zasnoubení a manželství a v neposlední řadě i úmrtí, jsou také těsně spjaty s náboženskou praxí. U narozeného chlapce do osmi dnů po narození je nezbytné podle této praxe provést obřizku jako součást slavnostního rituálu k potvrzení uzavřeného svazku mezi Bohem a Abrahámem a jeho potomků. Stejně tak jako při narození či v průběhu života, tak i na jeho konci je Žid doprovázen na věčnost podle přesně daných židovských ritů, obyčejů a zvyklostí. Život každého Žida, pokud od narození po smrt žil podle židovských zákonů, etiky a daných pravidel, se dá považovat podle židovských tradic za naplněný a smysluplný. Žít život podle pravidel micvot, pokud jsou tato dodržována s láskou a vnitřní opravdovostí, je v judaismu považováno za ctnost a odměnu.

V judaismu a židovské víře není tedy možné oddělit náboženskou praxi a víru od každodenního prožívání života. Navíc u ortodoxních Židů čistě světský způsob života bez těsného spojení s náboženstvím není vůbec možný. Pro ně je dodržování pravidel a příkazů Tóry posvátné. Judaismus se tak jeví spíše než jako náboženská nauka, jako způsob života, který zahrnuje veškeré lidské konání od narození po smrt. Silně zakořeněné tradice jsou důsledkem dějinných událostí židovského národa. Historická odpovědnost za Ježíšovu smrt a židovské učení o vyvoleném národu byly příčinou averze vůči židovskému národu, která vedla k ponižování a pronásledování Židů až k jejich masovému vyvraždění - holocaustu. Má se všeobecně za to, že tato těžká období tento národ v jeho víře, dodržování tradic a rituálů ve všech koutech světa ještě více posílilo a upevnilo v jeho víře a i proto se židovská praxe v průběhu staletí téměř nezměnila. V minulosti i v dnešní moderní době identitu Žida charakterizuje právě jeho aktivní účast na rituálním životě a Židé a židovský

národ jsou neopominutelnou součástí našeho světa a společnosti. Vždyť zvláštní úmluvu, uzavřenou mezi Bohem a jeho vyvoleným národem, dodržuje více než 18 milionů lidí.²³⁴

²³⁴ Údaj 18 milionů Židů vychází ze statistických údajů – dostupný na: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_religious_populations, srovnej http://www.adherents.com/Religions_By_Adherents.html [24. 3. 2014].

6. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

6.1 Literatura

- 1) *Bible: český překlad Jeruzalémské bible*. V Kostelním Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, ISBN 978-80-7195-525-2.
- 2) *Bibli svatá: všechna svatá písmena starého i nového zákona, se vsí pilností opět nepřehlédnutelná, ponapravená a v nově vydaná*. Praha: Bohemian, 1873.
- 3) BIČ, Miloš. *Ze světa Starého zákona II*. Praha: Kalich, 1989, ISBN neuvedeno.
- 5) DIVECKÝ, Jan. *Židovské svátky*. Praha: P3K, 2005, ISBN 80-903584-3-8.
- 6) EKMAN, Ulf. *Židé lid budoucnosti*. Brno: Postilla, 1985, ISBN 80-901956-4-4.
- 7) EMMERT, František. *Holocaust*. Brno: Computer Press, 2006, ISBN 80-251-1204-7.
- 8) FROMM, Erich. *Budete jako bohové: radikální interpretace Starého zákona a jeho tradice*. Praha: Lidové noviny, 1993, ISBN 80-7106-075-5.
- 9) GALLEY, Susanne. *Das jüdische Jahr: Feste, Gedenk- und Feiertage*. München: Beck, 2003, ISBN 3-406-49442-0.
- 10) GILBERT, Martin. *Izrael: dějiny*. Praha: BB art, 2002, ISBN 80-7257-740-9.
- 11) GREENWALD, Ze'ev. *Ša'arej halacha: brány halachy*. Praha: Agadah, 2012, ISBN 978-80-87571-02-6.

- 12) CHOURAQUI, André. *Dějiny judaismu*. Praha: Victoria Publishing, 1995, ISBN 80-858-6581-5.
- 13) JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy, 2007, ISBN 978-80-85336-38-2.
- 14) KOSÁKOVÁ, Eva. *Slovník judaik*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2004, ISBN 80-85608-64-2.
- 15) KRUPP, Michael. *Osmnáct století Izraele: od zániku Chrámu do počátků sionismu*. Praha: Společnost křesťanů a Židů, 2010, ISBN 978-80-87186-05-33.
- 16) KUBALÍK, Josef. *Dějiny náboženství*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1988, ISBN nevedeno.
- 17) KUSHNER, Lawrence. *Dvaš misela : úvod do židovské mystiky*. Praha: Volvox Globator, 2012, ISBN 978-80-7207-863-9.
- 18) LANCASTER, Brian. *Judaismus: Derech chajim : 2. perek*. Praha: Euromedia Group - Ikar a Knižní klub, 2000, ISBN 80-7202-704-2.
- 19) LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012, ISBN 978-80-87343-09-8.
- 20) MARHAL, Rabi, Löw. *Cesta života: Derech chajim : 2. perek*. Praha: P3K, 2009, ISBN 978-80-87186-02-2.
- 21) MAYER, Daniel. *Konverze k judaismu v zrcadle židovské ústní tradice a historie*. Praha: OIKOYMENH, 2010, ISBN 978-80-7298-453-4.
- 22) MUCH, Theodor. *Kdo zabil rabiho Ježíše?: náboženské kořeny nenávisti vůči Židům*. Praha: Volvox Globator, 2011, ISBN 978-807-2078-257.

- 23) NEŠPOR, Zdeněk, R, LUŽNÝ, Dušan. *Sociologie náboženství*. Praha: Portál, 2007, ISBN 978-807-3672-515.
- 24) NEWMAN, Ja'akov, SIVAN, Gavri'el. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. Praha: Sefer, 1992, ISBN 80-900-8953-4.
- 25) NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Úvod do synagogální liturgie*. Praha: Karolinum, 2005, ISBN 978-80-246-0986-X.
- 26) NOSEK, Bedřich, DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Karolinum, 2010, ISBN 978-80-246-1518-9.
- 27) PAVLINCOVÁ, Helena. *Slovník: judaismus, křesťanství, islám*. Praha: Mladá fronta, 1994, ISBN 80-204-0440-6.
- 28) PETUCHOWSKI, Jakob, J. *Kniha rabínské moudrosti: příběhy mistrů staré židovské tradice*. Praha: Portál, 2003, ISBN 80-717-8691-8.
- 29) PRUDKÝ, Martin. *Co by měl každý vědět o židovství*. Praha: Kalich, 2000, ISBN 80-7017-205-3.
- 31) SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, FRANKOVÁ, Anita. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, ISBN 80-042-5998-7.
- 32) SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, KÁRNÝ, Miroslav, FRANKOVÁ, Anita, PAVLÁT, Leo, PUTÍK, Alexandr, FIEDLER, Jiří. *Židé - dějiny a kultura*. Praha: Židovské muzeum, 2005, ISBN 80-868-8911-4.
- 33) SEGERT, Stanislav. *Starověké dějiny Židů*. Praha: Svoboda, ISBN 80-205-0304-8.
- 34) SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice: od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*. Praha: Vyšehrad, 2003, ISBN 80-7021-633-6.

- 35) SCHOEPS, Julius, H. Neues Lexikon des Judentums. Gütersloh: Bertelsmann Lexikon Verlag, 1992, ISBN 35-700-9877-X.
- 36) SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Překlad Petr Kyncl. Praha: NS Svoboda, 2003, ISBN 80-205-1036-2.
- 37) SCHUBERT, Kurt. *Židovské náboženství v proměnách věků: zdroje, teologie, filosofie, mystika*. Praha: Vyšehrad, 1995, ISBN 80-7021-075-3.
- 38) *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Praha: Academia, 2001, ISBN 80-200-0493-9.
- 39) SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2007. ISBN 978-80-87029-07-7.
- 40) STEMBERGER, Günter. *Jüdische Religion*. München: C.H.Beck, 2006, Wissen in der Beck'schen Reihe. ISBN 3-406-45003-2.
- 41) STEMBERGER, Günter. *Klasické židovství: kultura a historie rabínské doby*. Praha: Vyšehrad, 2011, ISBN 978-80-7429-185-2.
- 42) STEMBERGER, Günter. *Talmud a midraš: úvod do rabínské literatury*. Praha: Vyšehrad, 2011, ISBN 978-807-4290-657.
- 43) STERN, Marc. *Svátky v životě Židů*. Praha: Vyšehrad, 2002, ISBN 80-7021-551-8.
- 44) ŠTAMPACH, Odilo, Ivan. *Přehled religionistiky*. Praha: Portál, 2008, ISBN 978-807-3673-840.
- 45) VESELSKÁ, Dana. *Mazal tov: Hodně štěstí: židovské svatební obřady, historie a současnost = Good luck: Jewish wedding ceremonies, past and present*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2006, ISBN 80-86889-31-9.

46) VESELSKÁ, Dana, CERMANOVÁ, Iveta, PUTÍK, Alexandr. *Necht' mu Bůh dá vyrůst: narození dítěte v kultuře a zvycích českých a moravských Židů*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2009, ISBN 978-808-6889-948.

47) VRIES, Simon, Philip, de. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2009, ISBN 978-807-0219-638.

48) WISTRICH, Robert, Solomon. *Hitler a holocaust: okolnosti a příčiny holocaustu*. Praha: Slovart, 2008, ISBN 978-80-7391-156-0.

6.2 Sborníky, časopisy a novinové články

1) DOLEŽELOVÁ, Jana. *Úcta k živým i mrtvým (židovské zvyky i instituce při pohřbívání)* In: židovská ročenka: 5751 : 1990 – 1991. Praha: Rada židovských náboženských obcí ČR, 1991, ISSN nevedeno.

2) RIEGL, Dušan. Zvyky, obyčeje a židovská tradice. In: PÁLKA, Pavel (ed.). *Židé a Morava: konference konaná v muzeu Kroměřížska: Kroměříž, Česká republika, 3. Listopadu 2004: sborník příspěvků*. Kroměříž: Muzeum Kroměřížska, 2005, ISBN 80-859-4543-6.

7. RESUMÉ

In meiner Diplomarbeit mit dem Titel Judentum - Traditionen und Bräuche - Lebensablauf beschäftigte ich mich mit der Frage der jüdischen Traditionen und Bräuche, die eine der interessantesten Gebiete der Wissenschaft des Judentums darstellt. Für die Juden selbst ist die Einhaltung von Traditionen, Bräuche und von alles, was die jüdische Kultur betrifft, ein wesentlicher Bestandteil ihres Lebens und geht von den hebräischen biblischen Büchern, v.a. aus Thora und Talmud aus.

Bräuche und Traditionen wirken sich nicht nur während der Gottesdienste aus, wann z. B. die Frauen und Männer in den Synagogen getrennt beten, sondern vor allem im Alltag, wenn das Privatleben jedes einzelnen Juden oder einer Jüdin, die mit den Regeln von ihrem Geburt auf gebunden sind, beeinflusst wird. Der Alltag wird den Bräuchen und Traditionen untergeordnet, sie sind festgelegt und es handelt sich um 613 Gebote.

Das jüdische rituelle Leben ist stark auf den Haushalt und auf die Familie gerichtet, man kann sagen, dass die jüdische Familie der Grundstein des Judentums ist. Die meisten religiösen Akte finden in der Familie statt. Der Haushalt ist ein Raum für die Anwendung der jüdischen Praxis, vor allem ist es ein Ort für die Ausführung der Gebote und Verpflichtungen, nicht nur im Bereich der Ernährung, sondern auch zum Beispiel im Bereich der Aufrechterhaltung der rituellen Reinheit. Die Grundaufgabe der Familie liegt in den Fragen der Kindererziehung und ihrer Ausbildung. Das Unterscheidungsmerkmal der jüdischen Identität ist das Geburt aus jüdischen Eltern und das Bekenntnis zum jüdischen Glauben. Die Geburt des Kindes ist dann die wichtigste Aufgabe, die nicht nur eine Fortsetzung der Familie ist, sondern auch die Ausführung des biblischen Befehles.

Diese einzigartige Religion kann nicht ohne die Einsetzung in den historischen Kontext verstanden werden, weil die tief eingewurzelten

Traditionen und Bräuche gerade die Konsequenz der historischen Geschichte des jüdischen Volkes sind. Das Judentum prägt sich also nicht als eine religiöse Lehre aus, sondern als eine Lebensart, die alle menschliche Behandlung von der Geburt bis zum Tod umfasst. In fast vier Jahrtausenden wurde unter den Juden eine andere und sehr spezifische Identität geschaffen, die in ihren schwierigsten Zeiten nicht nur gehalten, sondern auch vertieft wurde. Derzeit ist das Judentum eine der größten Weltreligionen, denn die spezielle, zwischen dem Gott und seinem auserwählten Volk abgeschlossene Konvention von mehr als 18 Millionen Menschen gehalten wird. Sein wichtigstes Zentrum ist, nach fast 2000 Jahren, der erneute unabhängige und souveräne jüdische Staat Israel - das gelobte Land.

8. PŘÍLOHY

1. Židovský rok

pořadí	hebrejsky	transkripce	období	počet dnů		
1	ניסן	nisan	březen-duben	30		
2	אייר / אייר	ijar	duben-květen	29		
3	סיון / סיוון	sivan	květen-červen	30		
4	תמוז	tamuz	červen-červenec	29		
5	אב	av	červenec-srpen	30		
6	אלול	elul	srpen-září	29		
7	תשרי	tišri	září-říjen	30		
8	מרחשון / מרחשון	chešvan	říjen-listopad	29	29	30
		marchešvan				
9	כסלו / כסלו	kislev	listopad-prosinec	29	30	30
10	טבת	tevet	prosinec-leden	29		
11	שבט	ševat	leden-únor	30		
12	אדר א'	(adar I)	únor-březen	0 nebo 30		
	אדר ב'	Adar (II)		29		
Celkem (nepřestupný rok)				353	354	355
Celkem (přestupný rok)				383	384	385

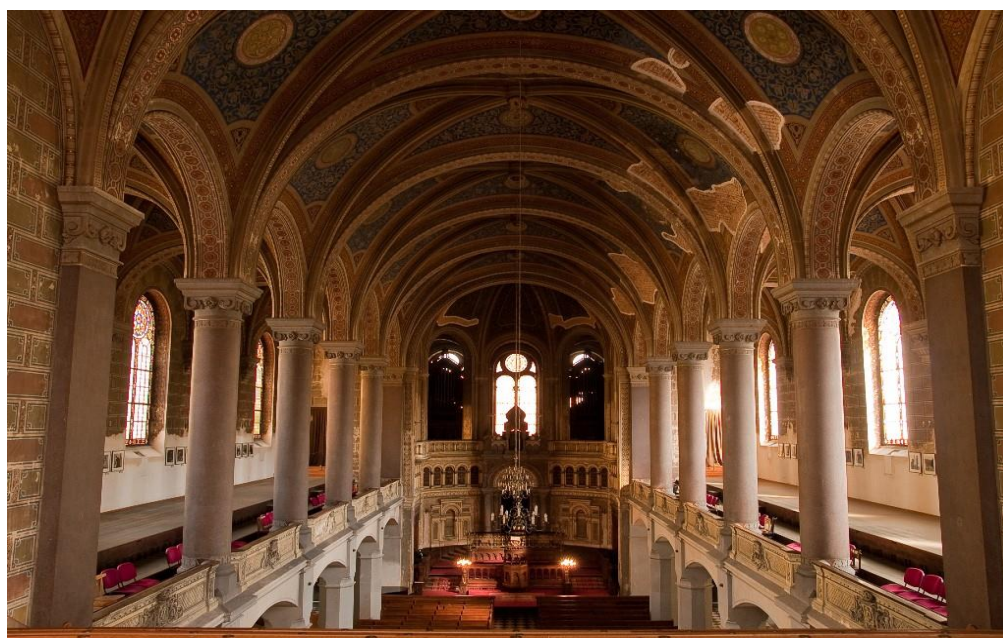
2. Rozdělení židovských svátků

BIBLICKÉ SVÁTKY VYSOKÉ			
Roš hašana	1. – 2.	tišri	září-říjen
Jom kipur	10.	tišri	září-říjen
BIBLICKÉ SVÁTKY POUTNÍ			
Pesach	15. – 22.	nisan	březen-duben
Šavuot	6. – 7.	sivan	květen-červen
Sukot	15. - 21.	tišri	září-říjen
HISTORICKÉ SVÁTKY			
Chanuka	25. začíná	kislev	listopad-prosinec
	2. končí	tevet	prosinec-leden
Purim	14.	adar	únor-březen
MODERNÍ SVÁTKY			
Jom haacmout	5.	ijar	duben-květen
Jom Jerušalajim	28.	ijar	duben-květen
POSTNÍ DNY			
3. tišri; 10. tevet; 17. tamuz; 9. av			
OSTATNÍ			
Roš chodeš	(hebrejsky חודש ראשון, doslova „hlava měsíce“) je označení pro první den židovského měsíce		
Tu bišvat	15.	švat	leden-únor
Lag baomer	18.	ijar	duben-květen
Jom hašoa	27.	nisan	březen-duben

3. Synagoga v Plzni

237

238

²³⁷ Dostupné na: http://plzen.idnes.cz/velka-synagoga-je-tercem-vandalu-kameny-uz-nekolikrat-rozbili-dvere-11s-/plzen-zpravy.aspx?c=A120326_092215_plzen-zpravy_pp [10. 3. 2014].

²³⁸ Dostupné na: <http://www.elduss.net/index.php?fid=1053> [10. 3. 2014].

4. Chupa - svatební baldachýn

239

²³⁹ Dostupné na: http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Chupah_closeup.JPG [15. 11. 2013].

5. Ketuba – svatební smlouva

240

240 Dostupné na:
https://www.google.com/search?site=&tbm=isch&source=hp&biw=1680&bih=797&q=%C5%BEido vsk%C3%A1+svatba&oq=%C5%BEido&gs_l=img.1.3.0l10.2703.11687.0.16390.14.6.3.5.0.0.110.578.4j2.6.0...0...1ac.1.31.img..7.7.516.7X1XiNjBmTM [15. 11. 2013].

6. Židovský svatební prsten

241

242

²⁴¹ Dostupné na: <http://magazin.ceskenoviny.cz/zpravy/zlaty-zidovsky-zasrubni-prsten/716105> [15.11.2013].

²⁴² Dostupné na:

https://www.google.com/search?site=&tbn=isch&source=hp&biw=1680&bih=797&q=%C5%BEidovsk%C3%BD+svatebn%C3%AD+prsten&oq=%C5%BEidovsk%C3%BD+svatebn%C3%AD+prsten&gs_l=img.12...1859.15406.0.17203.26.10.1.15.16.0.94.533.9.9.0....0...1ac.1.31.img..8.18.563.eqsics7Y_uo [15.11.2013].

7. Židovský hřbitov Praha

243

244

²⁴³ Dostupné na: <http://www.jewishmuseum.cz/cz/czedz.htm> [10. 3. 2014].

²⁴⁴ Dostupné na: http://cestovani.idnes.cz/zahori-nepravem-bile-misto-na-mape-moravy-f1b/-tipy-na-vylet.aspx?c=A070727_145659_igcechy_tom [10. 3. 2014].